

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Kadri Liivarand

**VALGA LASTEKODU KUREPESA PEREMAJAS
ELAVATE LASTE HEAOLU**

Lõputöö

Juhendaja: Anu Aunapuu, MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“ ..... a.

TÜ Pärnu kolledži ..... osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Asenduskoduteenusel oleva lapse heaolu mõjutavad tegurid	6
1.1. Lapse õigused ja heaolu	6
1.2. Lapse heaolu käsitlemine ja mõõtmine	8
1.3. Kiindumusteooria lapse arengus.....	11
1.4. Laste asendushooldus Euroopas	15
1.5. Asenduskoduteenus Eestis	16
2. Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste heaolu uurimus	20
2.1. Valga Lastekodu Kurepesa taust	20
2.2. Uurimismeetod, valim ja uurimuse läbiviimine	21
2.3. Uurimistulemuste analüüs lähtuvalt heaolukäsitlusest.....	24
2.3.1. Laste füüsiline heaolu.....	24
2.3.2. Laste psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu.....	26
2.3.3. Laste sotsiaalne heaolu	31
2.3.4. Laste kognitiivne ja hariduslik heaolu	33
2.3.5. Laste majanduslik heaolu	35
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	37
Kokkuvõte	42
Viidatud allikad.....	44
Lisad.....	49
Summary.....	51

SISSEJUHATUS

Tänapäeva Euroopa liigub suunas kus igat last, tema vajadusi, õigusi ja heaolu tuleb pidada tähtsaimaks tuleviku ressursiks, olenemata kas laps saab ülesse kasvada oma bioloogilise pere juures või mitte. Asenduskoduteenusele ja seal elavatele lastele on hakatud viimastel aastatel pöörama üha rohkem tähelepanu. Asenduskodu nimetusele, mida kasutatakse Eestis võib mujal maailmas leida vasteid nagu institutsionaalne hooldus, asutuses elamine. Ühtselt on Euroopas vastu võetud otsus, et suurtes institutsioonides elamine mõjutab negatiivselt laste arengut ning Euroopa riigid peavad laste huve silmas pidades liikuma perepõhisematele vormidele.

Eestis on ajaga on muutunud nii asenduskodu põhimõiste, institutsioonid on viidud üle perepõhisematele mudelitele sh on levinud peremajade ehitamine ning üha rohkem on väljatöötatud erinevaid standardeid ja arengukavasid, mis eeskätt pühenduvad just laste heaolule ja asendushoolduse kvaliteedi tõstmisele tervikuna. Peremajade loomisega on püütud leevendada olukorda kus vanemliku hoolitsuseta laps saaks elada võimalikult perelähedasemas ning arengut soosivamas kasvukeskkonnas.

Asenduskoduteenust pakkuval Valga Lastekodu Kurepesal valmis 2015. aasta 2. oktoobriks Euroopa Regionaalarengu Fondi ja Eesti-Šveitsi koostööprogrammi abil 12–16 lapsele mõeldud paaris peremaja. Kuna peremaja sai 2016 aasta sügisel ühe aastaseks siis on praegu sobiv aeg viia läbi heaolu-uuring seal elavate laste seas, et tuua välja nende värsked arvamused ja mõtted seoses uues majas elamisega.

Samas ei piisa laste heaolu tagamiseks ainult nende elamistingimuste parandamisest. Tähtis on, et lapse elamistingimuste paremaks muutmisega paraneb ka laste igapäevaelus vajadus stabiilsuse järele, tõuseb turvatunne, tekiks emotsionaalne ja usalduslik lähedus kasvatajaga ning paraneks nende heaolu tervikuna. Seega on tähtis, et igati kaasaegsest peremajast saaks kunagi väljuda enesekindel ja ühiskonnas hakkamasaav noor inimene.

Antud lõputöö eesmärgiks on uurida Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste heaolu. Lõputöö eesmärgist lähtuvalt on esitatud järgmine uurimisküsimus: Milline on Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste üldine hinnang oma heaolule?

Eesmärgist ja uurimisküsimusest tulenevalt, on uurimisülesanded järgmised:

1. Tutvuda laste heaolu arvestava peamise kirjandusega ja luua teoreetiline raamistik;
2. anda ülevaade asendushooldusest Euroopas ja asenduskoduteenusest Eestis;
3. koostada kvalitatiivne poolstruktureeritud intervjuu kava, et viia läbi uuring Valga Lastekodu Kurepesa lastega;
4. analüüsida saadud andmeid ning tuua välja peamised järeldused ja ettepanekud.

Antud lõputöö koosneb kahest suuremast peatükist. Esimene peatükk on teoreetiline, mis annab ülevaate asenduskoduteenusel oleva lapse heaolu mõjutavatest teguritest mille alapeatükid on järgmised: lapse õigused ja heaolu; lapse heaolu käsitus ja mõõtmine; laste asendushooldus Euroopas; asenduskoduteenus Eestis ja kiindumusteooria lapse arengus. Teoreetilise osa koostamisel on peamiselt tuginetud lapse õiguste konventsioonile, lapse heaolu mõõtmise käsitlusele, vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika rohelisele raamatule, UNICEF aruannetele ja John Bowlby kiindumusteooriale. Töö teine peatükk on empiiriline, kus kirjeldatakse Valga Lastekodu Kurepesa tausta, antakse ülevaade läbiviidud uurimismeetodist, selle tulemustest ning tehakse järeldusi ja ettepanekuid.

Töö autor tänab südamest oma perekonda toe, motivatsiooni ja abi eest!

1. ASENDUSKODUTEENUSEL OLEVA LAPSE HEAOLU MÕJUTAVAD TEGURID

1.1. Lapse õigused ja heaolu

Lapsi peetakse üheks haavatuimaks sihtrühmaks ühiskonnas. Kriitilises olukorras on just need lapsed, kes on kaotanud või kellel on risk kaotada oma vanemad ja nende vanemlik hool. Vanemlikust hoolitsusest ilma jäädes kaotavad lapsed enda jaoks inimese, kes peamiselt vastutab lapse huvide, turvalisuse ja arengu eest kuni täisealiseks saamiseni. Lapseks on tunnistatud isik, kes on alla 18-aastane. Vanemliku hooleta ja alla 18-aastaselt lapsel on suurem oht kogeda lapse õiguste rikkumist. (Jans, 2016, lk 3) Asenduskodusse elama asudes peab laps ümber kujundama terve oma mõttemaailma perekonnast ja kodust. Laps peab omaks võtma nn uue kodu, õppima tundma kasvatajaid, looma uued kiindumussuhted. Kuna lapse kasvukeskkond on muutunud on eeskätt kasvatajate ja asenduskodu eesmärk luua lapsele tema õigusi ja heaolu, turvalisust ja rahulolu pakkuv kasvukeskkond.

Tagamaks kõikjal ja ühtselt laste heaolu ning lapse õiguste kaitse, võeti ÜRO peaassamblee poolt 1989. aastal vastu ÜRO (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon) lapse õiguste konventsioon. Konventsiooniga liitudes on nõustunud kõik liikmesriigid, et lapse parimaks isiksuse arenguks peab laps kasvama üles õnnelikus, last armastavas ja mõistvas perekeskses kasvukeskkonnas (The United Nations, 1989, lk 1). Eesti liitus ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal ning on kohustatud kinni pidama konventsiooni kõikidest põhimõtetest ja sätetest. Lapse õiguste konventsiooni põhiprintsiipideks on (Lapse õiguste..., 1991, lk 1-6):

1. Lapsel on sünnipäraselt õigus elule ning riik on kohustatud tagama lapse maksimaalse arengu;
2. lapsel on tagatud riigi poolne kaitse diskrimineerimise ja karistatuse osas;
3. igal lapsel on õigus eluasemele mis vastaks tema vaimsele, füüsilisele ja sotsiaalsele

arengule;

4. lapsel on õigus avaldada arvamusi ja seisukohti kõiki teda puudutavates küsimustes, eriti kohtu- ja administratiivmenetlustes, vastavalt lapse eale ja küpsusele. Esikohale on tõstetud lapse huvid.

Lapse õigused on tema heaolu tagamiseks vaieldamatult tähtsaimaks osaks. Konventsiooni kõikehõlmav sisu, mis on suunatud lapse heaolu tagamisele on oma õigusliku siduvusega andnud võimaluse parandada laste olukorda ja võimalusi ka Eestis. (Reinomägi, Sinisaar, Toros, & Kutsar, 2013, lk 7) Seega on lapse parimast huvist lähtumise kohustus ka lastekaitseseaduse aluspõhimõtteks. Seadusega on sätestatud kohustus kõikidele asutustele ja isikutele teha otsuseid, olgu siis kas last kaudselt või otseselt mõjutavad, üksnes lapse parimaid huve silmas pidades. (Riisalo & Nikonov, 2013, lk 20–22)

Põhiliselt kirjeldatakse laste heaolu sissetuleku, leibkonna suuruse, suremuse ja tervise mikrotasandi näitajate kaudu, need on näitajad mis ei kujune lapsest lähtuvalt. Tänapäeva heaoluühiskonnas on oluline rõhuasetus lapse heaolu mõõtmisel just lapsel endal, heaolu mõõtes tuleb pigem silmas pidada last kui vaatlusühikut või laps ise kui infoallikas. Seega lapse heaolu kirjeldades tuleks arvestada eeskätt kuidas on lapse olukorda ja võimalusi võimalikult täpselt iseloomustatud ning kuidas mõjuvad seejuures erinevad valdkonna ja keskkonna näitajad sellele. (Reinomägi & Sinisaar, 2014, lk 42)

Kui on tehtud otsus lapse eraldamiseks perekonnast, on oluline, et edaspidise hooldusvormi valimisel oleks kaasatud ka laps. Võttes arvesse lapse tähtsaimad mured ja soovid tuleb langetada neile sobivaim otsus. Meeles tuleb pidada, et lapsele sobivaima asendushoolduse keskkonna valimisel, tuleb lapsele leida püsiv koht. Hoolduskoha sage muutmine mõjutab negatiivselt lapse arengut ning võimet luua oma hooldajaga püsivaid lähedasi suhteid. (Euroopa Nõukogu, 2015, lk 29)

Asenduskodus viibivale lapsele on oluline hea ja usalduslik suhe oma kasvatajatega. Laps peab tundma ennast nii füüsiliselt kui vaimselt turvaliselt. Tagamaks lapse heaolu asenduskodus on eeskätt kasvatajal väga tähtis roll, et laps julgeks avaldada oma tundeid, soove, vajadusi. Kui laps tunneb, et asenduskodu ei suuda tagada tema põhiõigusi või heaolu, on tal õigus avaldada arvamust või esitada kaebus kahel erineval

viisil (Riisalo & Nikonov, 2013, lk 20–22) – asutuse siseselt, lastekaitsetöötajale või õiguskantslerile. Kui laps soovib avaldada arvamust või esitada kaebust asutuse siseselt, peab asenduskodu sellele ka reageerima, andmaks lapsele tagasisidet või vajadusel muutma lapse igapäevaelu korraldust. Kaebuse ja arvamuse esitamise õigus on antud põhimõttel, kui asutuse töötaja rikub lapse õigusi, siis laps julgeb enda kaitseks välja astuda teades, et sellele ei järgne töötaja poolset edasist karistust.

Riisalo ja Nikonov (2013, lk 21) tõdevad, et lapse õigused võivad tema parimaid huve silmas pidades olla vastuolulised, mistõttu tuleb lapse õigusi vaadelda kui terviklikku kogumit. Iga otsuse tegemisel tuleb välja selgitada lapse parim huvi just selles konkreetses juhtumis. Otsuste langetamisel tuleb eeskätt silmas pidada kuidas see mõjutab lapse õigusi, arengut, heaolu ning suhteid lähedastega, arvestades ka lapse enda arvamusega. Poopuu (2014, lk 15) rõhutab samuti, et lapse heaolu puudutavates otsustes on olulisel kohal just lapse huvid ning enda arvamuse avaldamine, pidades silmas lapse arengutaset ja vanust, kuid otsuste tegemine ei saa põhineda üksnes lapse arvamusel. Seega, kui otsuste tegemisel ei ole võimalik arvestada lapse arvamust, on oluline, et lapsele selle põhjustest selgitusi jagatakse.

Et laps tunneks ennast õnnelikult ja turvaliselt peab olema lapse kasvukeskkonnas tagatud tema õigused ja heaolu. Kui lapse õigused on selgelt välja toodud ÜRO lapse õiguste konventsioonis, siis heaolu kirjeldamisel ühtne dokument puudub. Alljärgnevas alapeatükis on välja toodud valikuliselt teoreetikute käsitlused lapse heaolust ja selle mõõtmise võimalustest.

1.2. Lapse heaolu käsitus ja mõõtmine

Laste heaolu on erinevate organisatsioonide, institutsioonide ja avaliku sektori huvi all. Laste heaolu mõõtmine ja selle käsitus on seotud riigi konkurentsivõime ja jätkusuutlikkuse tagamisega, mille põhjal töötatakse välja inimressursse toetavaid ja kujundavaid poliitikaid nii praegu kui ka tulevikus. Laste heaolu mõõdikute süsteemiga on võimalik kujundada lastekaitse -ja hoolekande poliitikat. Mõõdikute süsteem on abiks lapse õiguste hindamisel ning laste elu ja arengu võimalike kitsaskohtade tuvastamisel. Mistõttu on laste heaolu käsitus vajalik laste arengukeskkonna paremaks kujundamiseks. (Reinomägi *et al.*, 2014, lk 4–6)

Heaolu on laialdaselt kasutatav mõiste. Lapse heaolu defineerides tuleb silmas pidada, et see hõlmab nii last ennast, teda ümbritsevat keskkonda ja inimesi. Eri autorid käsitlevad heaolu erinevalt, osaliselt need kattuvad, osaliselt mitte. (Reinomägi *et al.*, 2014, lk 4–6) Minkkinen (2013, lk 547–558) defineerib lapse heaolu kui dünaamilist protsessi, kus lapse füüsiline, vaimne, sotsiaalne ja materiaalne olukord on pigem positiivne kui negatiivne. Innocenti Social Monitor (UNICEF, 2009, lk 11) järgi põhineb laste heaolu mõiste laste õiguste tunnustamisel mis hõlmab endas lapse heaolu siin ja praegu ning lapse heaolu tulevikus. Lisaks toovad Reinomägi, Sinisaar, Toros ja Kutsar (2013, lk 7) välja lapse heaolu mõiste sünonüümid – õnnelikkus, hüveolu, elukvaliteet jne.

Heaolu kirjeldamiseks on võimalik kasutada mitmesuguseid mõõdikuid, näitajaid või indekse (*Ibid*, lk 4–6). Heaolu näitajad võivad olla objektiivsed ja subjektiivsed, või negatiivsed ja positiivsed (Reinomägi *et al.*, 2013, lk 8). Ben-Arieh'i (2008, lk 4–5) sõnul aitavad laste heaolu indikaatorid kirjeldada laste olukorda, jälgida lapse tulemusi ja seada eesmärgi.

Heaolu mõiste on aja jooksul mitmeti laienenud. Kui algselt oli heaolu sünonüümiks materiaalne jõukus ja riigi majanduskasv, siis 1960-ndate aastate lõpus kerkis esile heaolu arengu analüüsimises elukvaliteedi kontseptsioon, mis on kõige laialdasemalt tunnustatud ja kasutust leidnud. Seega võib heaolu seostada kahest aspektis lähtuvalt: indiviidi objektiivne hinnang elutingimustele ja indiviidi subjektiivne hinnang heaolule ehk elukvaliteedile. (Kaldaru, Kaasa, & Tamm, 2009, lk 33) Oopkaup (2013, lk 3) nimetab objektiivseteks näitajateks tervisenäitajaid, elamistingimusi, vaesuses elamist jne. Diener ja Suh (1997, viidatud Dodge, Daly, Huyton, & Sanders, 2012, lk 223 vahendusel) usuvad, et subjektiivne heaolu koosneb kolmest omavahel seotud osast: rahulolust eluga, mida mõjutavad meeldivad ja ebameeldivad meeleolud või emotsioonid. Casas (2011) rõhutab, et laste heaolu kirjeldamisel on olulisimaks subjektiivne lähtekoht – elukvaliteedi ja heaolu uurimisel tuleb arvestada laste endi hinnanguid, eeldusi ning ootusi (viidatud Adrjuškova, 2016, lk 14 vahendusel).

ÜRO Euroopa Majanduskomisjon, Majandusliku koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) ning Eurostat tegelevad heaolu mõõtmise arendamisega (Kõrreveski, 2011, lk 28). OECD andis 2013. aastal välja raporti „*How's Life? 2013 Measuring well-being*“

milles on välja toodud OECD poolt loodud rahvusvaheline heaolu mõõtmise raamistik. Raamistik lähtub kahest peamisest mõõdikust, mis on omakorda jaotatud 11 väiksemaks näitajaks (OECD, 2013):

1. Elukvaliteet – tervis, töö- ja pereelu, haridus ja oskused, kogukond, valitsemine ja kodanikkond, keskkonna kvaliteet, turvalisus ja subjektiivne heaolu.
2. Materiaalsed tingimused – sissetulek ja jõukus, töökoht ja palk ning eluase.

2016. aastal valminud OECD raportis „*How's Life in Estonia?*“ on välja toodud võrdlev tabel Eestis elavate laste ja OECD liikmesriikides elavate laste heaolu mõõtmise tulemuste keskmisest. Näiteks hariduslikud näitajad näitavad, et ainult 55,6% lastele meeldib käia koolis, samas OECD keskmine on 73,6%. Pereelu näitajatest selgus, et 90% Eesti lastest tunneb, et nendel on lihtne rääkida oma vanematega. Turvalisuse näitajate poolest on Eesti OECD tabelis viimase kolme riigi seas, nimelt 18,1% lastest on vastanud, et neid on vähemalt kaks korda viimase kahe kuu jooksul koolis kiusatud. (OECD, 2016, lk 4)

Eestis on 2013. ja 2014. aastal Statistikaameti poolt välja antud kaks kogumikku, mis annavad ülevaate lapse heaolu käsitlustest ja mõõtmise võimalustest. 2013. aastal valminud kogumik „Laste heaolu“ keskendub laste heaolu käsitlemisel viiele dimensioonile: laps eri keskkondades, lapse tervis, lapse turvalisus, laps hariduses ja noorsootöös ning lapse toetamise võimalused. 2014. aastal valminud „Lapse heaolu mõõtmise käsitlus“ annab ülevaate mitmete erinevate teoreetikute lapsekesksete heaolu käsitluste ja mõõtmiste võimalustest nt Minkkinen'i heaolu mudel ja Thornton'i heaolukäsitlus (Reinomägi *et al.*, 2014).

Kuna mitmed autorid käsitlevad lapse heaolu erinevalt ja kindlaid dimensioone ning näitajaid paika pole pandud, on antud lõputöö autor valinud uurimuse teostamiseks Arland Thorntoni heaolukäsitluse. Thornton (2001, lk 9) toob enda heaolukäsitluses välja viis peamist heaolu dimensiooni ning nende alla kuuluvad alateemad:

1. füüsiline heaolu – kaal, kasv, füüsilised võimed, füüsilised piirangud, sõltuvusainete kasutamine, haigused jne;
2. psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu – õnnelikkus, rahulolu, rõõm, kiindumussuhted, kohanemisvõime, mured, hirmud, enda väärtustamine, usaldus ja turvatunne jne;

3. sotsiaalne heaolu – suhted eri keskkondadega, võime teistega läbi saada (pere, sõbrad), abivalmidus, probleemide lahendamise oskus, vastutustunne, kuritegevus (valetamine, varastamine, vandalism), kodused tööd jne;
4. kognitiivne ja hariduslik heaolu – vaimsed võimed, teadmised, kooliskäimine, võime võtta vastu otsuseid jne;
5. majanduslik heaolu – sissetulek, toetused, elamistingimused, tarbimine ja kulud, eluase, töökogemus jne.

Erinevaid lapse heaolu käsitlusi uurides on enamus autoreid leidnud, et laste heaolu peaks kirjeldama just subjektiivsete näitajate alusel. Rees, Goswami ja Bradshaw (2010, viidatud Main, 2014, lk 9 vahendusel) on oma üksikasjaliku kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimustööga välja selgitanud 10 peamist näitajate rühma mis kirjeldavad lapse subjektiivset heaolu lapsest lähtuvalt st mida lapsed ise tähtsaks enda heaolu kirjeldamisel peavad: sõbrad, aja kasutamine, tulevik, perekond, kodu, raha ja asjad, kool, välimus ja valikuvõimalused. Kuna antud töö autor soovib kasutada Thorntoni käsitlust uurimuse läbiviimiseks, siis vaadeldes eelnimetatud 10 peamist lapsekeskset näitajat, mis ühilduvad paljuski Thorntoni viie dimensiooni näitajaga, on see antud uurimuse läbiviimisel õige valik.

1.3. Kiindumusteooria lapse arengus

Kiindumussuhe on eriline emotsionaalne side, mis tekib tulevasel emal juba raseduse ajal ja imikul paari kuu jooksul peale sündi. Lapse sündides eeldatakse, et sellega tekivad tema vanematel ka vanemlikud oskused last kasvatada, kuid paraku see nii alati ei ole. Kui lapsevanem ei suuda lapse vajadusi arvestada ega pakkuda talle piisavalt armastust on lapse areng ohus. Vanematel saadav tähelepanu, armastus ja turvatunne või ka lapse tähelepanuta jätmine ja hülgamine on aluseks lapse isiksuse arengule, mis mõjutab teda kogu edaspidises elus. (Rass, Valvas, & Visnapuu-Bernadt, 2012, lk 3–4)

Kiindumusteooria rajajaks peetakse vaieldamatult Briti psühholoog John Bowlby't. John Bowlby't võib nimetada üheks 20. sajandi tähtsamaks psühhiaatriks. Töötades Londonis laste kliinikus hakkas teda huvitama kuidas keskkond mõjutab lapse psüühilisi traumasid. Eelkõige rõhutas ta oma kiindumussuhte teooriaga, et lapse

varajane eraldamine vanematest on otseselt kahjulik lapse arengule. (Rass *et al.*, 2012, lk 3–4)

Keltikangas-Järvinen (2013, lk 15) järgi on arengupsühholoogid jõudnud üksmeelele, et lapse esimesed kolm eluaastat määravad tema edaspidise elukaare. Esimeste eluaastate jooksul toimub lapse füüsilises ja vaimses arenguvaldkonnas tormiline areng. See areng on kogu elu jooksul kiireim. Seega on lapse esimesed kolm eluaastat otsustava tähtsusega, mida hilisemas elus on raske muuta.

Bowlby (viidatud Laane, 2012, lk 24–25 vahendusel) kiindumusteooria lähtub arvamusest, et iga laps siia maailma sündides on juba nn. eelprogrammeeritud looma tugevaid kiindumussuhteid ühe kindla isikuga, kui laps aga kaotab oma vanema või eraldatakse ta nendest, võib see lapsele jäädavalt tekitada emotsionaalset stressi k.a ärevust, viha, depressiooni ja emotsionaalset eemaldumist. Kui ema või hooldaja jätab lapse üksi või võõraga, tekitab selline olukord lapse kiindumuskäitumises nuttu, kutseid, protesti. Selline lapse reaktsioon on tavapärane kutsumaks vanemat lapsele reageerima. Eeskätt on selline käitumismuster tingitud ema näilisest ligipääsmatusest, lapse väsimusest ning hirmuseisundist uutes olukordades.

Bowlby kiindumusteooriat mõjutas palju ka Harlow McGaugh Thompson'i uurimustöö (viidatud Butterworth & Harris, 2002, lk 46–48 vahendusel) reesusahvidega, keda kasvatati sotsiaalses isolatsioonis ning kellel puudus emalik hool. Harlow testis väidet, et imiku ja ema vahel tekib seotus juba üksnes imiku esmaste baasvajaduste rahuldamisega. Harlow tahtis oma uurimusega tõestada, et lapsed ei vaja ema üksnes baasvajaduste rahuldamiseks vaid ka mõnutunde ja helluse saamiseks. Uurimuses välja tulnud tulemuste põhjal selgus, et testitud väide ei ole tõene. Nimelt selgus reesusahvide peal, et seotussuhe on tingitud eelkõige lapse ja ema vahelisest füüsilisest kontaktist saadud rahulolutundest ja ema soojusest. Samuti tuli ilmsiks, et emaliku hoolitsuse puudumine mõjutab tulevikus ahvide sotsialiseerumist ning neist kasvavad ka ise halvad vanemad.

Stamm ja Spencer (2011, lk 166) toovad oma raamatus samuti välja ühe dramaatilise näite kuidas kiindumussuhtest ilmajäämine mõjutab lapse arengut. 20 sajandi teises pooles uuriti Rumeenia suurtes riiklikes lastekodudes kasvavaid väikelapsi. Kuigi

asutuses toideti ja hoiti puhtana kümneid tuhandeid lapsi, pidid lapsed sündimisest saadik enamuse oma ärkveloleku ajast veetma suurtes tühjades ruumides võrevoodites. Neil puudusid mänguasjad ning nende eest hoolt kandev personal vahetus pidevalt, mistõttu puudus neil hooldajatega soe kontakt ning personaalne tähelepanu. Selline seotussuhte puudumine viis tagajärgedeni, mida täheldasid hiljem nende laste kasuvanemad. Nimelt paljud adopteeritud kiigutasid ennast ärevalt edasi-tagasi, ei lasknud ennast puudutada, käitusid hoolimatult, ilmutasid ärevust ning psühholoogilised näitajad tuvastasid laste tugevaid stressireaktsiooni mustreid. The St. Petersburg—USA Orphanage Research Team (2008, lk 4) uuringus on väljatoodud, et lapsed kes on pidanud elama rohkem kui 6-12 esimest elukuud mittesobivas institutsioonis on hiljem madalama vaimse arenguga, kiindumusprobleemidega, stereotüüpse käitumisega ning valimatult sõbralikud. Lastel kes on adopteeritud enne kuuendat elukuud ilmneb vähem probleemset käitumist.

Kiindumussuhte teine arenguperiood algas 70-nendatel Mary Ainsworth'i uuringute ja meetodi loomisega. Ainsworth oli Bowlby üks lähimaid töökaaslasi. Kiindumussuhte uurimiseks ja selle mõjust lapsele töötas Ainsworth välja standardiseeritud metoodika, mida tuntakse võõra situatsiooni katse (*Strange Situation Test*) nime all. Antud meetodiga saab uurida lapsi vanuses 12-20 kuud, katset filmitakse ning filmitu põhjal on võimalik analüüsida lapse käitumist emaga taaskohtumisel, samuti kiindumussuhte baasturvalisuse ning kaitsetuse kohta. Mõiste turvabaas on Ainsworth'i pool kasutusele võetud sõna. Turvabaas ehk turvaisik on lapse turvaline tugi, mille olemasolu võimaldab lapsel maailma õppida ja uudishimu rahuldada. Kui laps tunnetab enda jaoks ohtu, pöördub ta kaitse saamiseks turvaisiku poole. Kui ohutunne möödub ja laps on saanud kinnitust, et turvaisik on alati tema jaoks olemas, suudab laps pöörduda tagasi oma tegevuste juurde. (Rass *et al.*, 2012, lk 4–8)

Kui Bowlby kohaselt on äärmiselt tähtsal kohal ema ja lapse vahelised suhted, siis Butterworth ja Harris (2002, lk 155) kinnitavad, et lapse kiindumussuhe ei arene ainult emaga. Seotussuhe võib lapsel tekkida ka isa ja õdede-vendadega, kui need osalevad lapse eest hoolitsemisel.

Esimesed seotussuhted loob laps oma põhiliste hooldajatega: ema, isa, õed-vennad või teised isikud. Vastavalt vanemate käitumisele ja nendelt tulenevatele signaalidele loob

laps pildi ka iseendast, mis ajapikku muutub lapse esimeseks minapildiks. Imik tunneb ennast ekstentsiaalselt turvalisena, kui ta tunneb oma vanemaid nende tegemistes alati soojade ja rõõmsatena, mis omakorda aitab luua lapsel positiivset enesehinnangut. Olles turvalises kiindumussuhtes oma vanematega julgeb laps olla julge ja uudishimulik. Aja jooksul muutub lapse tugev sõltuvus oma vanemate järelle sama tugeva sooviga sellest vabaneda, katsetada ohte, saada iseseisvaks. Lapse esimesed seotussuhted oma hooldajatega, on esimesed pikaajalised emotsionaalsed suhted, mida laps kogeb. Vanemate käitumine ja tunded lapse suhtes kujundavad ka väga palju lapse arvamust teistest inimestest. Kas võõrad inimesed on samuti lahked ja usaldatavad või pigem ükskõiksed ja ettearvamatud? Kui laps tunneb oma usaldusisikuga lähedast kiindumussuhet, tekib temas mõttepilt elust kui millestki positiivsest. On täheldatud, et inimestel kellel on positiivne pilt iseendast, teistest ja elust, tulevad eluraskustega paremini toime. (Hansson & Oscarsson, 2006, lk 21–22)

Johnson, Browne ja Hamilton-Giachritsis (2006, lk 35) on arvamusel, et institutsioonis kasvavatel lastel on väiksem võimalus kogeda kiindumussuhteid võrreldes lastega kes kasvavad hooldusperedes. Eriti puudutab see neid institutsioone kus kasvab palju lapsi, puudub piisaval arvul kasvatajaid ning töö toimub graafiku alusel või personal muutub pidevalt. Nad tõdevad, et isegi näiliselt „hea“ institutsioon võib mõjutada kahjulikult laste võimekust moodustada suhteid hilisemas eas. Hannus rõhutab (2016, lk 20), et asenduskodus töötavate kasvatajate peamine eesmärk peaks olema perest ilma jäänud lastega püsivate kiindumussuhete loomine. Kuna kiindumussuhe tekib just väikelastel kes vajavad oma ema lähedust kõige rohkem, siis asenduskodus on ema asendajaks kasvataja. Seega klammerduvad tihti lapsed lähedustunde saamiseks kasvataja külge ning võivad isegi välja näidata armukadedustunnet. (Mäekivi, 2016, lk 15)

On äärmiselt oluline, et last ümbritseks juba sünnist turvaline ja armastust täis keskkond. Lapse turvalised ja kiindumuslikud suhted oma vanematega mõjutavad tema arengut terve edaspidise elu. Kiindumussuhte olemus paneb aluse uute turvaliste suhete loomisele ning täisväärtuslikule elule. Kui lapse kiindumussuhe oma vanematega katkeb on oluline, et lapse uues kasvukeskkonnas see kasvatajate poolt taastatakse. Seega on tähtis, et asenduskodu kus laps kasvaks oleks võimalikult peresarnane ja

kindlate kasvatajatega, et iga asenduskodus kasvav laps saaks piisaval määral hoolt, tähelepanu ja hellust.

1.4. Laste asendushooldus Euroopas

Kodu pole lihtsalt koht kus elada. Lastele tähendab kodu kohta, kus saab elada koos oma vanematega ühes keskkonnas, mis toetab ühtekuuluvustunnet, identiteeti ja päritolu. Kodu on koht, kus laps saab tunda hoolitsust ning kasvada ülesse keskkonnas mis kaitseb last hooletusse jätmise, kuritarvitamise ja vägivalla eest. Kuid siiski ei saa paljud lapsed ülesse kasvada sellises kodus ning peavad üles kasvama keskkonnas mis pole kaugeltki ideaalne. (UNICEF, 2010, lk 2)

Rohkem kui seitse miljardit inimest elab tänapäeval maailmas, sealhulgas 2,2 miljardit last. SOS Lasteküla hinnangul peab ilma vanemliku hooleta üles kasvama keskmiselt 10% lastest – kokku 220 miljonit last üle maailma. Selline summa sisaldab neid lapsi kes on kaotanud või kellel on risk kaotada oma vanemad või elavad väga halvas keskkonnas kus puudub piisav hool ja kaitse. (Jans, 2016, lk 8) Euroopa riikides on kokku ligi 1% lastest avaliku hoole all – umbes üks miljon last. Riigiti see suhtarv kõigub, nt. Lätis on riigi avaliku hoole all keskmiselt 2,2% lastest, Soomes 0,66% lastest ja Rumeenias 1,66% lastest, mille näitaja on olnud muutumatu alates 1997. aastast. Samuti esineb erinevusi asendushoolduse korralduses ja selle vormides. (Eurochild, 2010, lk 1)

Bíly ja Horváthová (2015, lk 31–38) võrdlevad omavahel kolme Euroopa riigi – Tšehhi, Prantsusmaa ja Inglismaa tavasid mis käsitlevad asendushooldusel oleva lapse lapsendamist uude perre. Tšehhis ja Prantsusmaal on võimalik lapsendada kahel erineval viisil: tühistatav lapsendamine ja pöördumatu lapsendamine. Inglismaal on võimalik ainult pöördumatu lapsendamine. Riigiti on erinev ka lapsendajate miinimum vanused: Tšehhis 18 eluaastat, Prantsusmaal 28 eluaastat ja Inglismaal 21 eluaastat. Tšehhis ja Inglismaal teevad otsuse lapse lapsendamiseks riigikohtud, kuid Prantsusmaal on selle jaoks loodud eraldi spetsiaalsed lapsendamiseks mõeldud kohtud. Mis puudutab homoseksuaalide soovi lapsendada, siis Tšehhis tohib seda teha vaid üksik inimene, Prantsusmaal ja Inglismaal tohivad lapsendada paarid.

Kõikides Euroopa riikides on teada, et alla kolme aastaste laste paigutamine pikaajalisele institutsionaalsele hooldusele tekitab lapse vaimsele arengule pöördumatut kahju, suunatakse siiski mitmetes Euroopa riikides jätkuvalt alla kolme aastaseid lapsi institutsionaalsele hooldusele (Eurochild, 2010, lk 2). 2011. aasta andmetel (UNICEF, 2012, lk 22–23) viibis kõige rohkem alla kolme aastaseid lapsi institutsionaalsel hooldusel Ukrainas 3 666 last ja Bulgaarias 2 421 last.

Kuigi enamikes Euroopa riikides on loodud erinevaid standardeid kaitsmaks lapse õigusi asendushoolduse ajal on siiski paljudel juhtudel nende rakendamine väga nõrk. Kreekas, Lätis ja Tšehhis ei ole siiani lapse õigusi kajastavaid standardeid rakendatud. (Eurochild, 2010, lk 3) Lisaks võib tuua näite Kreeka kohta, kus 85 institutsioonist on ainult 28 riigi asutused, ülejäänud 57 on eraalgatuslikud kus puudub täielikult riigi järelevalve (Hope and homes..., 2015). Samas Rootsis, Soomes ja Eestis avaldatakse järelevalve ja kontrolli kohta pidevalt andmeid. (Eurochild, 2010, lk 3)

Euroopas käsitletakse laste hooldamist väljaspool lapse tegelikku perekonda erinevalt ning konkreetsed andmed iga riigi kohta on puudulikud. Kuid tõsiasi on see, et liiga palju lapsi peab üles kasvama ilma oma tegeliku perekonnata. Kuidas on Eestis lahendatud vanemliku hooleta laste hoolekanne, just asendushoolduse asenduskoduteenus, sellest annab ülevaate järgmine alapeatükk.

1.5. Asenduskoduteenus Eestis

Laps sünnib siia maailma tõdemusega, et teda hakkavad kasvatama hoolivad ja armastavad vanemad. Perekond on vaieldamatult lapsele parimaks kasvukeskkonnaks, kus ta saab kogeda individuaalset lähedust ja tähelepanu oma vanematelt. Kuigi laps on sünnipäraselt valmis olema perekonna osa, pole seda alati tema bioloogilised vanemad.

Iga laps vajab normaalseks arenemiseks oma bioloogilisi vanemaid ja turvalist kasvukeskkonda, kuid paraku see alati võimalik ei ole. Kui laps ei saa kasvada loomulikes tingimustes oma vanemate juures kodus, peab riik tagama lastele vajaliku turvalise asendushoolduse. Asendushooldust võibki üldiselt nimetada lapse hooldamiseks väljaspool tema tegelikku perekonda. Lapse eraldamine tema perekonnast võib olla tingitud mitmetest erinevatest teguritest (Sotsiaalministeerium, 2014, lk 6):

1. Lapse enda käitumise pärast ei ole võimalik tema perekonnal pakkuda talle vajalikku hoolt kodustes tingimustes (käitumisprobleemid, sõltuvused, puue, õigusrikkumised);
2. Lapsevanemalt on kohtu poolt piiratud, peatatud või täielikult ära võetud lapse hooldusõigus. Lapsevanem on surnud või asub kinnipidamisasutuses.

Lapse hooldamiseks väljaspool tema perekonda pakub riik selleks nelja erinevat hooldamise vormi: lapsele eeskostja määramine, uude perre lapsendamine, hooldusperekonda paigutamine või asenduskoduteenususe pakkumine – just viimasele keskendub oma töös ka autor. Lapse ajutiseks eraldamiseks oma vanematest on loodud turvakodud ja varjupaigad (SOS Lasteküla..., 2013, lk 1).

Eesti riik on viimastel kümnenditel enim tegelnud just asenduskoduteenususe ümberkujundamisega. Nõukogude ajal, kus asenduskodusid kutsuti veel lastekodudeks suunati lapsi vanuse järgi ühest lastekodust teise ning puudega lapsed eraldati ühiskonnast erilastekodudesse on praeguseks asendunud segatüüpi asutustega. Enamik endisi suuri lastekodusid on kaotatud ning re-organiseeritud väiksemateks peremajadeks, kus eri vanuses ja puudega lapsed elavad väiksemate peredena koos. Lisaks on tänapäeval asendushoolduses keelatud asendushooldusele paigutamisel lahutada teineteisest õdesid-vendi, v.a juhtudel kui lahutamine on vastuolus lapse turvalisuse ja heaoluga, kuid siiski peab säilima õdede-vendade vaheline kontakt kui laps seda soovib. Samuti on taunitav alla 3-aastaste laste paigutamine asenduskoduteenususele, eeskätt peab nii väikestele lastele pakkuma hooldust perepõhises keskkonnas. Kuigi kirjeldatud muutused on suured, on siiski viimase kümne aasta jooksul asenduskodudes elavate laste osakaal võrreldes asendushooldusel olevate lastega mõnevõrra suurenenud, sealjuures ka alla 3-aastaste laste kasvamine asenduskodus. (Sotsiaalministeerium, 2014, lk 5–8)

Hoolekandestatistika järgi oli 2015. aasta lõpu seisuga Eestis asendushooldusel kokku 2 517 last, millest 1 031 last viibisid asenduskoduteenusel, 1 281 kasvasid eeskostja perekonnas, 205 perekonnas hooldamisel ja 50 last lapsendati uude perre. (viidatud Osila *et al.*, 2016, lk 42 vahendusel)

Sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) § 116 defineerib asenduskoduteenust kui: „Asenduskoduteenus on lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, talle turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täisealisena” (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015).

Põhiline vastutus asendushoolduse korralduses toimub kohalikul ja maakondlikul tasandil, kuid rahastus tuleb siiski riigieelarvest. Kui kohalikud omavalitsused vastutavad perest eraldatud lapse edaspidise elukoha, hooldamise ja kasvatamise eest, siis maavalitsuse vastutusalasse jääb asendushoolduses tegevuslubade andmine, teenuse rahastamine, järelevalve ning riigisisene lapsendamine. Kui mõlemal vanemal ei ole seaduslikult õigus oma last esindada või on lapse päritolu teadmata, on kohalikul omavalitsusel kohustus esitada kohtule avaldus lapse eeskostja määramiseks. Eeskostjaks määratakse üldjuhul isik lapse enda sugulaste seast, juhul kui sobivat isikut ei leita, määratakse lapse eeskostjaks lapse elukoha järgne omavalitsus. (Sotsiaalministeerium, 2014, lk 11–12)

Enne lapse asenduskoduteenusele suunamist peab tema eeskostjaks olev kohalik omavalitsus koostama lapsele isikliku juhtumiplaani. Juhtumiplaan on lapse abistamise tegevuskava mis kirjeldab tema olukorda ja toimetulekut. Vastavalt lapse vajadustele ja olukorrale vaadatakse juhtumiplaan vähemalt kord aastas üle või uuendatakse. (Osila *et al.*, 2016, lk, 39) Sobiva asenduskoduteenuse pakkuja valib välja tema eeskostjaks olev omavalitsus ning seetõttu on oluline, et omavalitsuse ja teenuse pakkuja tegevused oleksid omavahel tihedalt seotud, tagamaks lapsele tema põhiõigused. Samas on eeskostja ja asenduskodu ehk lapse tegeliku kasvataja ülesanded lapse hooldamisel erinevad. Kui kohaliku omavalitsuse vastutusalasse jäävad lapse põhiõiguste, heaolu, lapsele oluliste ning arengut mõjutavate püsivate otsuste tegemine siis asenduskodu võib teha otsuseid lapse igapäevaelulistes küsimustes mis ei mõjuta last pikema aja vältel. Kui asenduskodu õlule on pandud kohustus tegeleda lapse igapäevaste tegevustega on siiski oluline, et omavalitsuse esindajal oleks lapsega ka isiklik kontakt. Lapsega vahetult suheldes ja asenduskodu eluoluga tutvudes on eeskostja piisavalt pädev hindamaks lapse heaolu. (Sarv, 2013, lk 14–18)

2013. aasta lõpu seisuga on Eestis 35 asenduskoduteenuse pakkujat, mis oma omanäolisusega erineb oluliselt varasematest suurtest institutsioonidest. Muutunud on kohtade arv, teenuse osutamiseks vajalikud tingimused, omaniku vorm ning teenuse korraldus. Asenduskoduteenuse osutajatena on juurde tekkinud era-algatuslikud MTÜ-d, kes osutavad teenust ühele asenduskoduperele selleks kohandatud eramajades või korterites. Olemasolevatest 10 pakuvad asenduskoduteenust perevanema mudeli alusel, kus üks isik ehk perevanem elab teenusel olevate lastega ööpäevaringselt koos. Asenduskoduteenust osutavad kokku 14 MTÜ-d, 12 teenusepakkujat on kohaliku omavalitsuse haldusalas, 4 maavalitsuse, 4 sihtasutuse ja üks aktsiaseltsi hallatav. Kokku on asenduskoduteenusel maksimaalselt 1 325 vanemliku hoolitsuseta lapsele mõeldud kohta. (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 63)

Lapse asenduskoduteenusele paigutamisel on oluline jälgida tema eelnevat elukohta, et säiliks lapsel kontakt tema perekonna ja sõpradega, juhul kui see ei ole vastuolus tema heaoluga, siis on äärmiselt oluline, et asenduskodu asuks sellele võimalikult lähedal. Alates 2013. aastast on see võimalus tekkinud Eesti kõigis 15 maakonnas, varasemalt puudusid asenduskoduteenused Hiiumaal ja Võrumaal. Samas on teenuse kohtade arv maakonniti varieeruv – kui Hiiumaal pakutakse teenust kõigest neljale lapsele siis Harjumaal ulatub see 371 kohani. Selline kohtade arvu erisus ei järgi siiski lapse elukohajärgsuse põhimõtet, pigem suunatakse laps asenduskodusse, kus on vaba koht. (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 63) Kui selline olukord on tekkinud, on kohaliku omavalitsuse kohustus tagada lapsele tema sidemed endise elukohaga, loob tingimused tagasitulekuks ning aitab elluastumisel (Turk, 2011, lk 14).

Asenduskoduteenus on viimaste aastate jooksul palju muutunud – kaotatud on suured institutsioonid ning lastele on ehitatud pisemad peremaja tüüpi kodud. Peremajade ehitamine on olnud tingitud just põhimõttest, et laps saaks kasvada võimalikult väikeses peresarnases keskkonnas, kus on rahuldatud kõik tema põhivajadused ning tagatud igale lapsele piisaval määral individuaalset tähelepanu. Kasvatajate poolne tähelepanu ja huvi ülesse näitamine on perekonnast eraldatud lapse jaoks kodutunde tekkimisel väga oluline näitaja.

2. VALGA LASTEKODU KUREPESA PEREMAJAS ELAVATE LASTE HEAOLU UURIMUS

2.1. Valga Lastekodu Kurepesa taust

Valga Väikelastekodu asutati 1949. aasta 27. detsembril. Väikelastekodu asus aadressil Aia 10 ning oli mõeldud kuni 30. lapse majutamiseks. Lastekodusse võeti vastu lapsi alates sünnist kuni kolmanda eluaastani. Valga Väikelastekodu oli sellel ajal ainuke lastekodu Nõukogude Liidu aegses Eestis kuhu suunati Tallinna Tervishoiu Ministeeriumi poolt täiesti terved lapsed. Kuna maja kus lastekodu asus oli väga kehvades tingimustes otsustati 1959. aastal kolida uude majja J. Kuperjanovi tänavale. Uues majas tekkis lastekodul võimalus suurendada kohtade arvu 45-le. Kuna maja oli kahekordne paigutati lapsed kahele korrusele kahte rühma. (Kurepesa asenduskodu, *s.a.*)

Alates 1989. aastast kui riigis muutusid lapsendamisega seotud reeglid leebemaks, hakati rohkem lastekodudest lapsi lapsendama. Seoses sellega jäi Valga Väikelastekodus ruumi üle ning lapsi hakati hoidma lastekodus kauem kui kolmanda eluaastani. 1992. aastal muudeti kohtade arv lastekodus 45-lt 20-le, kuna suuremad lapsed vajasisid rohkem ruumi. Samal aastal hakati ka Valga Väikelastekodusse Valga maakonna vajadustest lähtuvalt puuetega lapsi vastu võtma. Kuna maja oli muinsuskaitse all ning ajapikku ei vastanud see enam rangetele tervisekaitse nõuetele, hakati taaskord uusi võimalusi otsima. (*Ibid.*)

2000. aasta 24. juulil koliti peale põhjalikke renoveerimistöid Kungla tänaval asuvasse vanasse lasteaeda. Võrreldes vana hoonega oli uues hoones tunduvalt rohkem ruumi ja maja ümbritsevat ala. Asutus oli planeeritud 30-kohalisena, kuid mahutas vajadusel kuni 42 last. Kuna selleks ajaks teenindati juba lapsi vanuses 0-18 eluaastat otsustati 1. jaanuaril 2002 Valga Väikelastekodu ümber nimetada Valga Lastekodu Kurepesaks.

Kuna maja on kahe korruseline paigutati kahe korruse peale lapsed elama kolme rühma. (Kurepesa asenduskodu, *s.a.*)

2012. aastal viisid õiguskantsleri nõunikud läbi kontrollkäigu Valga Lastekodus Kurepesa. Eesmärgiks oli kontrollida laste põhiõigusi ja vabadust, laste igakülgset arengut, suhtlemist perekonnaga, laste turvalisust ja peresarnast elamistingimust. Kontrollkäigul ilmnnes, et rühmades oli liialt palju lapsi ja vähe kasvatajaid, õdedel-vendadel ei olnud seoses vanuseliste rühmade süsteemile võimalik koos elada ning ebasobiva ruumilahenduse ja pidevate kasvatajate vahetumisega ei ole võimalik luua peresarnaseid elamistingimusi. Puudustele vaatamata toodi kontrollkäigul välja ka positiivseid aspekte, näiteks ei keelata lastel suhelda oma perekonnaga ning toetatakse lähedastega suhete säilimist ja loomist. (Õiguskantsler, 2012)

2015. aasta 2. oktoobril valmis tänu erinevate fondide ja programmide abile Valga Lastekodu Kurepesa paaris peremaja Pärgi tänaval. Peremaja on mõeldud kokku 16. lapsele – mõlemas peres kaheksa kohta. Seoses uue peremaja valmimisega muudeti ümber laste arv rühmades, kolme rühma asemel tekkis kaks rühma, mis jäid tegutsema vanasse hoonesse ja kaks peret, mis alustasid oma uut elu peremajas.

Hetkel on Valga Lastekodus Kurepesa asenduskoduteenusel kokku 24 last, kellest üheksa on erivajadustega lapsed. Lapsed on jaotatud ära nelja pere vahel: esimeses rühmas elab kokku neli last vanuses 3-20 eluaastat. Teises rühmas elab viis last vanuses 13-18. Kolmandas peres elab seitse last vanuses 5-18 ning neljandas peres elab kaheksa last vanuses 9-17 eluaastat.

2.2. Uurimismeetod, valim ja uurimuse läbiviimine

Antud uurimuse läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis sai valitud lõputöö eesmärgist lähtuvalt, mis keskendub peremajas elavate laste heaolu uurimisele. Lembit Õunapuu (2014) raamatust „Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes“ võib leida mitmete erinevate autorite teadusmetodoloogilistes töödes välja pakutavaid kirjeldusi kvalitatiivse meetodi kohta.

Õunapuu (2014, lk 53–54) toob välja kõikide autorite kirjeldustest selgunud kvalitatiivset uurimisviisi iseloomustavad jooned: uuritakse loomulikes tingimustes,

uurimistöö on järeldav, andmed on mitteamvulised, huvitatakse subjektiivsetest tähendustest ning tulemuseks on põhjalikud kirjeldused uuritavast.

Kvalitatiivse uurimisviisi uurimismeetodiks on valitud poolstruktureeritud intervjuu. Poolstruktureeritud intervjuu annab võimaluse sõnastada küsimusi paindlikult, anda selgitusi ning vajadusel neid täpsustada (Õunapuu, 2014, lk 171–172), mis on eriti oluline kui intervjuuerimise valimiks osutuvad lapsed. Kuna kvalitatiivne uurimisviis keskendub just uuritava intervjuuerimises tema loomulikus keskkonnas võib töö eesmärgist lähtuvalt pidada seda kõige õigemaks valikuks.

Peremaja kasvatajatega suheldes selgus, et selle aja jooksul kui lapsed on peremajas elanud, on teenuselt lahkunud üks laps ja juurde tulnud kolm last. Kuna kolm last on hiljaaegu peremajja elama asunud ja uue kasvukeskkonnaga kohanemine on raske, paluti antud lõputöö autorilt need lapsed valimist välja jätta. Seega uurimistöö sihtgrupi ettekavatsetud valimi moodustasid Valga Lastekodu Kurepesa peremaja mõlemas peres elavast 15st lapsest 12 last vanuses 5-18 eluaastat. Sihipäraselt valimis osalesid need lapsed, kelle eeskostjatelt oli eelnevalt saadud e-kirja teel nõusolek intervjuu läbiviimiseks – kõikide laste eeskostjad andsid selleks oma nõusoleku k.a lapsed ise.

Intervjuude läbiviimiseks lepidi eelnevalt Valga Lastekodu Kurepesa peremaja kasvatajatega kokku aeg intervjuude läbiviimiseks. Intervjuud viidi läbi kahel päeval: 20.03.2017 ja 26.03.2017. Enne respondentidega intervjuude alustamist selgitati antud uurimistöö eesmärki ning osalemise konfidentsiaalsust. Intervjuud viidi läbi respondentide isiklikes tubades ja kõrvaliste isikuteta.

Intervjuu algas respondentide jaoks sissejuhatavate küsimustega. Sissejuhatavad küsimused sisaldasid lapse vanust, lapse asenduskodusse sattumise vanust ja seal viibitud aega. Edasiste küsimuste koostamisel lähtuti teoreetilises osas kirjeldatud Thorntoni lapse heaolukäsitlusest (2001, lk 9), mis jaotati teemade kaupa järgmiselt: füüsiline heaolu, psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu, sotsiaalne heaolu, kognitiivne ja hariduslik heaolu ning majanduslik heaolu. Arland Thorntoni lapse heaolukäsitluse (2001, lk 9) viie dimensiooni all võib leida erinevaid näitajaid lapse heaolu kirjeldamiseks. Kuna valimiks olid lapsed, siis kõiki näitajaid antud töös autor laste heaolu välja selgitamiseks ei kasutanud, kuna küsimustik oleks kujunenud kõiki näitajaid arvesse võttes laste jaoks liiga mahukaks. Küsimustiku viie dimensiooni all

kasutatud näitajad selekteeriti välja vastavalt kindlatele näitajatele, mis mõjutavad lapse elukvaliteeti. Samuti lisati küsimustikule kaks võrdlevat küsimust uue ja vana kasvukeskkonna kohta. Intervjuu küsimustik, mis koosnes kokku 20. küsimusest on välja toodud lõputöö lisas 1.

Enne intervjuude algust küsiti laste käest nõusolek vastuste salvestamiseks. Intervjuud lastega salvestati uurija mobiiltelefonis oleva helisalvestiga. Läbiviidud intervjuudest kestis kõige pikem 21 minutit ja kõige lühem 7 minutit (vt tabel 1). Pärast intervjuude salvestamist sisestati järgmisel päeval kõik andmed Microsoft Wordi, respondendid kodeeriti ning uuringu vastused transkribeeriti edasiseks analüüsiks. Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Krippendorff (2004, lk 18) järgi kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi respondentide vastuste sisu uurimiseks mis võimaldab uurijal teha võimalikult täpseid järeldusi (viidatud Õunapuu, 2014, lk 160 vahendusel).

Tabel 1. Ülevaade intervjuudest.

Respondendi kood	Respondendi vanus	Intervjuu läbiviimise aeg	Intervjuu pikkus
T5	5 aastat	20.03.2017	14 min
P7	7 aastat	20.03.2017	8 min
T10	10 aastat	20.03.2017	17 min
T13.1	13 aastat	20.03.2017	11 min
T13.2	13 aastat	20.03.2017	19 min
P13	13 aastat	26.03.2017	12 min
T14	14 aastat	20.03.2017	15 min
T15	15 aastat	26.03.2017	20 min
P15	15 aastat	20.03.2017	7 min
T16	16 aastat	20.03.2017	21 min
T17	17 aastat	20.03.2017	20 min
P18	18 aastat	20.03.2017	15 min

Allikas: autori koostatud.

Respondentide tsitaadid on muutmata kujul välja toodud jutumärkides ja kodeeritult. Kodeerimisel on kasutatud lapse sugu ja vanust, näiteks tüdruk T10 või poiss P13. Samast soost ja vanusest respondentide puhul on lisatud koodi lõppu 1 või 2, näiteks T10.1 või P13.2. Last tsitaatides on kasutatud järgmisi transkriptsioonimärke:

(...) – paus

X – kasvataja nimi, teiste laste nimi

[sõnad] – seletus

/.../ - lausest välja jäänud osa

Asenduskodus, kus uurimus läbi viidi, võetakse vastu lapsi igas vanuses. Peremajas, kus intervjuud läbi viidi, jäi keskmine lapse vanus 13 eluaasta juurde. Küsimusele, kui kaua laps asenduskodus elanud on ja kui vanalt ta siia suunati, oskasid peaaegu kõik lapsed vastata. Sellele küsimusele ei osanud vastata neli last, põhjendades seda mittemäletamisega. Kõige kauem on asenduskodus elanud kokku kolm last, igaüks 12 aastat, kellest üks oli ka vanuseliselt kõige noorim asenduskodusse paigutatud, kõigest seitsme kuune. Keskmine asenduskodus viibitud aeg jäi kaheks aasta juurde. Seega põhinevad antud lõputöö uurimuse vastused pikaajaliste asenduskodus elavate laste mõtetele ja arvamustele.

Järgnevates alapeatükkides esitab töö autor uurimustulemuste analüüsi ning seostab need teoreetilises osas käsitlevate teemadega.

2.3. Uurimistulemuste analüüs lähtuvalt heaolukäsitlusest

2.3.1. Laste füüsiline heaolu

Tänapäeva lapsed ja noored pööravad üha rohkem tähelepanu oma välimusele ja tervisele. Kui laps või nooruk on oma välimusega rahul, kogeb ta rohkem ka positiivseid emotsioone. Kui välimusega aga rahul ei olda, on emotsioonid ja tunded pigem negatiivsed ja kiputakse ennast süüdistama ja alavääristama. Antud peremajas lapsed enda välimuses probleemi ei näe. Kõik küsimusele vastanud poisid olid oma välimusega rahul.

[hakkab naerma] „Mismõttes kirjelda oma välimust või tervist? Ma olen jumala rahul endaga“ (P18).

Selles peremajas ei näinud ka tüdrukud oma välimuses puudusi, kõigest kaks last soovisid enda juures midagi muuta.

„Ää.. välimus vä? Kaalust võiksin alla võtta, unistus on ilus aga noh saavutus on nagu ta on“ [paiskab naerma]. (T17)

„Mm.. ma nagu muudaksin, kasvataksin rohkem juukseid pikemaks“ (T13.1).

Oma tervislikku seisundit peavad peremaja kasvandikud üldiselt väga heaks. Kaks last kirjeldasid oma tervisega seotud probleeme. Ühel lapsel esines allergia, mis on tingitud kevadel õitsevatest taimedest. Üks laps kirjeldas vahepeal esinenud ajutisi nõrkushooge mida oli võimalik ravida vitamiinide võtmisega.

„Jaa, tervis oli vahepeal kehva, kui mul olid need nõrkuse hood ja ma pidin neid vitamiine sööma“ (T16).

„Muidu olen rahul, kui kevadet ei oleks.“ Miks just kevadet? „No kevadel on mul koguaeg nina kinni allergiast“. (T17)

Füüsilist heaolu mõjutab negatiivselt erinevate keelatud ainete tarvitamine, mis pikemas perspektiivis võib tekitada sõltuvust ja mõjutada negatiivselt lapse edaspidist elukaart. Keelatud ja sõltuvust tekitavate ainete kasutamine on inimese organismile kahjulik ning pärsib organismi tegevust, mistõttu lapse heaolu mõõtes on oluline uurida ka sõltuvusainete kasutamist laste seas. Kuigi Eesti riigis on lastele tubaka ja alkoholi müümine rangelt keelatud, samuti narkootiliste ainete tarvitamine, on siiski laste seas keelatud ainete tarvitamine või proovimine üsna populaarne. Järgnevalt on välja toodud mõned näited laste vastustest keelatud ainete tarbimise küsimuse kohta.

[naerab] „Eee.. no seda viimast ei ole aga kahte ülejäänut olen.“ Miks? „No ma ei tea, lollusest“. (P15)

Seda viimase all pidas laps silmas narkootikumi, kuna küsimuses on ülesloetletud variandid: alkohol, tubakas, narkootikumid.

„Jaa olen. Tubakat olen, sest tundus lapsena päris normaalne, no nagu olid kõva tegija kui käisid koni hambus ringi. Jaa.. alkoholi ma jõin, aga see oli päris ammu juba. Ja ühe korra või noh, isegi kaks korda olen kanepit proovinud“. (P18)

„No alkohol [naerab] kui sünnipäev oli, sest ma tahtsin proovida“ (T17).

12st intervjuueeritud lapsest on alkoholi tarvitanud kokku viis last, kolm poissi ja kaks tüdrukut. Sigarette on tõmmanud neli last, üks tüdruk ja kolm poissi ning narkootilistest

ainetest on üks poiss proovinud kanepit. Vastustest võib välja lugeda, et lapsed on erinevaid keelatud aineid proovinud uudishimust või soovist saada tunnustust kellegi teise poolt. Üks laps andis alguses väga üllatava vastuse keelatud ainete tarbimise kohta, kuid hiljem sellele vastusele mõeldes, oli lapsel täiesti õigus. Nimelt pidas laps keelatud aineks ka energiajooogi joomist, mis on viimastel aastatel alla 16-aastastele seoses kõrge kofeiini sisaldusega keelatud müüa.

„Ükskord ma kogemata jõin kui X ja X [sõprade nimed] tõid, (...) ma siis jõin energiajooki, sellepärast, et mul ei olnud nagu energiat ja siis ma tahtsin seda juua“ (T13.1).

Ülejäänud kuuel lapsel tuli vastus „Mkm“ või „Ei!“ väga kiirelt! Siinkohal ei oska öelda kas selliseid vastuseid võis mõjutada uurija kui täiskasvanu, kellele ei julgeta kõigest rääkida.

Peremajas elavate laste füüsilise heaolu komponente nagu välimus ja tervis võib pidada väga heaks, mida kinnitasid ka lapsed. Samas keelatud aineid oli kokku proovinud kuus last, mis moodustab poole peremajas elavatest lastest, mis on tervisenäitaja poolest pigem halb. Keelatud ainete proovimine võib tekitada sõltuvust, mis mõjutab negatiivselt elukvaliteeti. Nii noores eas keelatud ainete proovimist võib seletada sooviga olla tunnustatud teiste sõprade poolt, soovist proovida midagi uut või hoopiski soovist püüda täiskasvanu ehk kasvataja tähelepanu.

2.3.2. Laste psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu

Kui laps on eraldatud oma perekonnast on eriliselt oluline, et ta saaks edaspidi kasvada rahulikus ja positiivses kasvukeskkonnas. Asenduskodus on lapse esmaseks emotsionaalseks ja psühholoogiliseks toeks kasvataja, kelle poole saab laps alati pöörduda mistahes murega. Mure ja arvamuse väljendamine on lapse heaolu silmas pidades tähtis, nii saab laps tunda ennast täiskasvanutega võrdväärseks ja ta teab, et tema arvamus on oluline. Toetamaks võimalikult palju lapse arengut, tuleb arvestada lapse õigustega, mis on heaolu kirjeldamise üks komponente.

Intervjuude läbiviimise ajaks olid lapsed elanud peremajas üks aasta ja viis kuud. Selle ajaga on suutnud lapsed uue elukorralduse ja eluasemega piisavalt kohaneda.

Kasvandikelt uuriti, kuidas on nad nüüdseks harjunud peremajas elamisega, mis on võrreldes vana kasvukeskkonnaga muutunud, mis peremajas meeldib ja mis mitte. Laste vastustest selgus, et peremajas elamine on tunduvalt parem kui vanas majas. „Vana maja“ tähendab laste jaoks eelmist elukohta, kus nad elasid kõik ühes majas aga erinevates rühmades. Nende vastustest võib järeldada, et vanas majas valitses rühmas lärm ja lapsed oleks soovinud rohkem rahulikumat keskkonda.

„Kõik on muutunud! No näiteks meil on vaiksem nüüd /.../“ (T13.2)

„/.../, et siin on vaiksem ja rahulikum muidu või niimoodi /.../“ (T14).

„Vanas majas oli nagu lärmakam kui siin /.../“ (T13.1).

Lärmakust selgitasid lapsed asjaoluga, et peremajas saavad nad kasvada väiksemas rühmas ilma erivajadusega lasteta. Puudega lapsi pidasid peremaja lapsed lärmakateks, segavateks ja agressiivseteks ning omistasid neile omadussõnu nagu: hull, uhhuu, natuke segane.

Peremajja kolimisega on laste jaoks muutunud elu peresarnasemaks, kodusemaks ja vaiksemaks, mida riik ka peremajade ehitamisega on soovinud saavutada. Rohkem peresarnastes tingimustes elamine on lapse jaoks psühholoogiliselt väga tähtis. Laps saab ennast tunda samaväärsena kui tema ea -või koolikaaslased, kuna tal on kodu kuhu ta soovib minna, saab puhata, on kaitstud ja valitseks rahulik õhkkond.

„Siin on rohkem nagu pereelu, vanas majas oli lihtsalt nagu mingisugune suur ma ei tea paik, kus olid siis lihtsalt lapsed ja nende eest hoolitseti“ (T15).

„/.../ siin on nagu kodusem olla kui seal. Seal näiteks kui läksid koolis koju, läksid võimalikult suure tiiruga sest, /.../ aga siin tulen ma otse kogu aeg koolist koju“. (T16)

Et laps saaks ennast tunda võimalikult koduselt ja rahulolevalt, on oluline roll selles kasvatajal. Kasvataja peab üle võtma emarolli, olema tähelepanelik, hooliv, armastav ja usalduslik. Kui kasvataja ja kasvandike vahel on välja arenenud turvalised kiindumuslikud suhted on lapse edaspidine elukäik positiivne. Lapsel kujuneb endast positiivne minapilt ja on võimeline looma ka tulevikus teistega positiivseid suhteid. Selgitamiseks välja millised on peremajas suhted laste ja kasvatajate vahel on palutud

lastel kirjeldada nende arvates ühte head kasvatajat, eristada usalduskasvatajat tavalisest kasvatajast ning laste tähelepanekud mida võiks kasvataja paremini teha.

Laste vastustest kerkis esile väga suur probleem kasvatajate usaldamisega. Vastustest selgus, et lapsed peavad ühe hea kasvataja kirjeldamisel kõige olulisemaks usalduslikkust ja mittekarjuvat kasvatajat. Sellistest vastustest võib oletada, et lapsed ei saa oma kasvatajaid usaldada ning kasvatajad on pidevalt ärritunud ja tõstavad tihti laste peale häält. Kuna üks kasvataja peab igapäevaselt paljude laste eest hoolitsema ja vastutama, on mõneti mõistetav, et kasvataja võib vahepeal probleemsetes olukordades ärrituda. Kuid usaldamatute ja ärritunud kasvatajatega ei ole võimalik lapsel arendada kiindumuslikke suhteid. Kui laps ei saa oma rõõme või muresid kasvatajaga jagada, tekib lapse ja kasvataja vahel emotsionaalne lõhe mis mõjutab lapse arengut negatiivselt.

„Aa, et teda saaks usaldada ja et ta ei karjuks nii palju“ (T14).

„Ta peaks olema see kes ei peaks saladusi edasi rääkima, usalduslik peaks olema. Ja siis.. mitte närvihaige“. (T16)

Lisaks näevad lapsed hea kasvataja kirjeldamisel olulisteks omadusteks sõbralikkust, lahkust, abivalmidust, ausust. Kõigest kolm last tõid oma kasvataja kirjeldustes välja nende peredes töötavate kasvatajate nimed. Ühte kasvatajat nimetati kahel korral, mis näitab, et laste silmis leidub peredes kõigest kaks head kasvatajat.

„Nagu X [kasvataja nimi], X laseb meid arvutisse ja ei pahanda“ (P7).

Paludes lastel välja tuua erinevused tavalise kasvataja ja usalduskasvataja vahel, oligi peamiseks erinevuseks usalduse olemasolu. Igale lapsele on määratud oma usalduskasvataja aga kuna kasvatajate töö toimub graafiku alusel, siis peavad lapsed oma mistahes probleemide või rõõmude rääkimisega ootama usalduskasvataja tööpäeva. Kuna kasvatajad annavad iga vahetuse lõpus uuele kasvatajale eelmise päeva tegemistest ülevaate, on räägitud ka teisele kasvatajale lapse poolt usaldatud jutt. Selline kasvatajate poolne usalduse rikkumine tekitab lastes viha ja väga suurt usaldamatuse tunnet, mis võib ka tulevikus uute suhete või pere loomisel takistuseks saada.

„Nad võiks nagu saladust hoida kui ma ütlen, et ära räägi edasi. No nagu kui ma lähen ja räägin kellegile mingit asja, miks nad nagu räägivad seda siis kohe teistele edasi [vihaselt]! Ma nagu ütlen, et ära räägi seda teistele ja siis järgmine päev tuleb mingi kasvataja tööle ja ma saan sõimi noh!“ . (T14)

Vastustest selgus, et peremaja lastel on tõsine probleem kasvatajate usaldamisega. Samas kui lastelt küsiti, millest tunnevad nad kasvatajaga suhtlemisel puudust või millele võiksid kasvatajad rohkem tähelepanu pöörata, siis usalduse tõid välja kõigest kolm last. Sellele küsimusele ei osanud üldse vastata neli last. Lisaks soovisid lapsed, et kasvatajad pööraksid rohkem tähelepanu nende probleemidele, näitaksid välja rohkem hoolt ja sõbralikkust.

„Rohkem mõistmisele tähelepanu pöörata, nad nagu ei võta meie probleeme väga käsile või ei tegele nendega.“ Miks Sa nii arvad? „Sest see on nende jaoks nagu tavaline, kuulavad aga midagi ei tee“. (T16)

„Ilusti (...) lapsi hoida“ (T5).

Laste psühholoogilise ja emotsionaalse heaolu tagamisel on oluline lasta ka lapsel avaldada arvamust ja langetada iseseisvalt otsuseid. Lapse arvamuse kuulda võtmine aitab kaasa lapse iseseisvumisele. Selgitamaks välja kas peremajas elavatel lastel on võimalus oma arvamust avaldada, küsiti intervjuu käigus selle kohta kaks küsimust. Esimesega sooviti teada saada milliste otsuste langetamisel kasvatajad küsivad laste arvamust ja teisega milliste otsuste langetamisel lapsed ise tahaksid kaasa rääkida.

Vastustest selgus, et kasvatajad küsivad tihti laste arvamust igapäevastes tegemistes. Kõige enam lastakse lastel kaasa rääkida mida süüa soovitakse, seda vastasid kokku kuus last. Peale söögi tegemise arutavad kasvatajad lastega läbi ka kojutuleku kellaajad, ekskursioonile mineku kohad ja koristamise graafiku. Ühe lapse arvates, tema arvamust ei küsita üheski küsimuses, mida ta selgitab järgmiselt.

„Minu arvamust ei küsita mitte üheski otsuses! Näiteks on kolmapäeval Ahhaasse minek ja minult ei küsinud keegi kas sa saaksid praktikalt ära või kas ma üldse oleksin sellest huvitatud aga noh jah!“ . (T17)

Küsimusele, milliste otsuste langetamisel lapsed tahaksid kaasa rääkida enamus lapsi vastata ei osanud. Tingitud võib see olla põhjusest, et laps juba praegu tunneb, et võib arvamust avaldada või arvamusest, et tema öeldu kasvataja silmis nagunii ei loe. Samas need lapsed kes küsimusele vastata oskasid soovisid rohkem otsustusõigust peremaja reeglite osas, otseselt nendes küsimustes mis puudutasid neid ning telefoni ja arvuti kasutamise osas. Nimelt võis vastustest välja lugeda, et peredes on kindlad reeglid, arvuti kasutamiseks kindel aeg ja telefonid tuleb ööseks kasvataja kätte anda.

Kuigi heaolu arvestamisel peavad täiskasvanud esikohale tõstma lapse huvid ja kuulama lapse arvamusi, ei saa kõik igapäevased otsused põhineda ainult laste soovidel. Nagu näiteks on peredes kehtestatud reeglid arvuti ja telefoni kasutamise kohta. See eeldab, et lapsed on liigselt veetnud aega arvutit kasutades ja telefone kasutatakse öösiti kui laps peaks tegelikult magama. Seega lapse heaolu meeles pidades ei saa kasvatajad alati nende soove täita.

Positiivsed ja negatiivsed emotsioonid ning tunded on peamised lapse heaolu näitajad. Mida õnnelikum on laps seda paremini on tagatud tema heaolu. Psühholoogilise ja emotsionaalse heaolu bloki lõpetav küsimus uurib mis pakub lastele elus kõige rohkem rõõmu ja mis tekitab muret. Ühe pere kõige pisemad – viie ja seitsme aastased tunnevad elus kõige rohkem rõõmu mängimisest. Üks laps tunneb muret kiusamise pärast ja teine pahandada saamise pärast kui on mingi pahandusega hakkama saanud. Niisugused vastused on ilmselgelt sellises vanuses lastele tavalised.

„/.../ teised lapsed kiusavad, X [lapse nimi]“ (P7).

Suuremate laste vastustest selgus, et paljudel lastel on võimalus külastada oma vanemaid, mis oli ka nende suurimaks rõõmuks. Ühe lapse poolt antud vastusest selgus, et tal on võimalik sügisest oma bioloogiliste vanemate juurde tagasi kolida, juhul kui suveks koolihinded korda saab. Hinnete korda saamine oli ka selle lapse suurimaks mureks, kuna ta ootab kojusaamist väga. Olgu laps mistahes tingimustes vanemate juures üleskasvanud, ootavad nad siiski nendega kohtumist alati väga. Kui eelnevalt kasvatajatest rääkides oli vastustest tunda negatiivsust siis vanematega kohtumise rõõmust löid paljude laste silmad särada. Kahe lapse vastustest selgus, et neil on võimalik igal nädalavahetusel oma peret külastada. Et asenduskodu ja laste eestkostjad

on võimaldanud lastel säilitada kontakt oma vanemate ja sugulastega on lapse emotsionaalsele arengule olulise tähtsusega.

Peale vanematega kohtumise võimalusest, tõid lapsed oma rõõmudena välja veel sõprade olemasolu ja ka võimalusest elada asenduskodus. Ühe lapse vastusest võib välja lugeda, et soov oma pere juurde naasta tal puudub, pigem soovib ta minna juba oma elu peale või kasuperre.

„Mm.. ma olen tegelikult päris õnnelik, et ma siin lastekodus elan. Noh muidugi tahaksin ma kuskile perre ära minna, või siis suureks saada ja kuskile mujale ära elama minna aga kurbust ei tekita mulle miski“. (T13.2)

Viis last vastasid, et mured neil puuduvad või miski ei tekita neid. Teised lapsed kes küsimusele vastasid tõid muredena välja asenduskodus elamise, taaskord kasvataja karjumise, teiste laste poolt kiusamise ja iseseisvale elule mineku.

„No kõik on enam vähem, ei oskagi öelda mis muret teeb. (...) Muret valmistab see, et kahe aasta pärast peab oma elule minema, see on jumala katastroof, seda küll ei tahaks näha“. (T17)

Lapse emotsionaalne heaolu sõltub eelkõige tema tunnetest mingi inimese või keskkonna vastu. Lapse emotsionaalne heaolu ei saa olla positiivne kui ta tunneb ennast kurvana. Positiivsed emotsioonid aitavad lapsel tunda end hästi ning aitavad unustada põhjused miks asenduskodus elatakse või sinna elama asuti. Et lapse meeleolu oleks hea, mängib selles olulist rolli ka kasvataja. Laps ei saa tunda ennast hästi ja olla positiivne kui tema kasvukeskkonnas on negatiivse hoiakuga inimene, kellega ei teki kiindumuslike turvalisi suhteid ning probleemid esinevad usaldamatusega.

2.3.3. Laste sotsiaalne heaolu

Lapse sotsiaalne heaolu on seotud lapse suhetest eri keskkondade ja inimestega ning võimekusega kontrollida erinevates situatsioonides oma emotsioone. Esimesed kiindumuslikud ja sotsiaalsed suhted arenevad lapsel oma vanematega, kui laps aga peab üles kasvama asenduskodus võivad edaspidised sotsiaalsed suhted olla lünklikud mis tähendab, et laps ei oska arendada sõprussuhteid ning luua emotsionaalset lähedust.

Intervjuudes küsiti laste käest nende sõprade ja nendega läbisaamise kohta nii peremajas kui ka väljaspool. Peremajas on omavaheline suhtlus lastel halb. Väga vähesed lapsed pidasid endaga koos elavaid lapsi sõpradeks ja suhtlust omavahel heaks. Kõigest nelja lapse vastused olid positiivsed. Pigem vastati, et omavahel ei suhelda üldse või teine laps käitub vastuvõetamatult ja ärritab sellega ka teisi. Vastused olid töö autori jaoks üllatavad, kuna lapsed elavad igapäevaselt koos siis oli ka arvamus, et omavahelised suhted võiksid olla pigem üksteist toetavad ja venna-õe lähedased. Omavahelist suhtlust iseloomustavad lapsed järgnevalt.

„Kui mõni laps käituks viisakalt siis saaks päris hästi kõigiga läbi. Näiteks X [lapse nimi] ei saa ma üldse läbi ta ei kuula ju kellegi sõna /.../“ (T17)

„Okei, suhted teiste lastega ei ole küll väga head. /.../ X [lapse nimi] näiteks ropendab väga palju aga noh X [teise lapse nimi] ei saa keegi läbi. No X [teise lapse nimi] näiteks viskab koguaeg tooreid mune meile tuppa. See juba, sellel kuul on juba kolmas muna ja siis terve tuba haiseb“ (T13.1)

Kirjeldamaks sõpru väljaspool peremaja oldi aga väga positiivsed. Enamus sõpru on lastel koolikaaslaste seas, kellega kohtutakse koolis ja viidetakse tihedalt aega ka väljaspool kooli. Pisemad lapsed kirjeldasid oma lasteaiakaaslasti ning rääkisid kuidas käivad üksteisel sünnipäevadel, niisama kellelegi külla neid ei lubata. Kui 11 last kirjeldasid oma sõpru väga positiivselt siis üks laps tunnistas, et temal väljaspool peremaja sõbrad puuduvad ja koolikaaslased kipuvad koolis teda narrima.

„Nagu otseselt ei ole mul sõpru klassis, vahepeal tüdrukutega räägin või niimoodi nagu aga klassis kõik poisid ütlevad mulle nagu (...) ma sain prillid ükskord ja siis ütlesid poisid üle klassi: Õu vunts sai endale prillid vä? Ma ei saa aru kõik ütlevad mulle nagu vunts või nagu narrivad mind. Ma olen klassijuhatajale sellest rääkind ja ta ei tee mitte midagi!“ (T14)

Kuna enamus peremaja lapsi on juba noorukieas, on sotsiaalsete suhete loomine samaealistega oluline. Kui lapsed ei saa peremajas omavahel läbi ja ka kasvatajate usaldamisega on raskusi, on oluline, et lapsel oleks vähemalt keegi sõber keda ta saaks usaldada ja kellega rääkida. Sellises eas lastele on ka tavaline, et isiklike muredega

pöörduetakse pigem sõbra või sõbranna poole. Kui aga lapsel sõbrad puuduvad, ei saa ta sotsiaalsel tasandil edasi areneda ja võib endasse tõmbuda ja teistest eemale hoida.

Et laps õpiks sotsialiseeruma on oluline roll selles ka emotsioonide kontrollimisel ja vastutustunde tekkel. Kui lapsele on paika pandud reeglid ja kohustused ning kui ta nendest kinni peab, õpib ta, et ka laiemas ühiskonnas on reeglid ja normid mida tuleb järgida. Laste käest küsiti igapäevaste kohustuste kohta, mida nad peavad peremajas täitma. Erinevate kohustuste kirjeldus oli päris pikk, kuid lapsed tundusid nendest rääkides täiesti rahulikud. Ei vastanud ükski laps, et kohustusi on palju või ei taheta teha neid. Kõige enam peeti kohustusteks oma toa koristamist ja korrashoidu ning õppimist. Lisaks toodi välja veel abistamist söögi tegemisel, graafiku alusel rühma koristamist, õigeaegselt koju tulemist, aia riisumist ja teiste laste järel valvamist. Sellised kohustused on igapäevases elus täiesti tavalised ning aitavad kindlasti kaasa ka iseseisvasse ellu astumisel.

Küsimusele kas samad kohustused olid ka vanas kasvukeskkonnas elades, vastasid lapsed enamjaolt eitavalt. Enim toodi välja rühmakoristamise graafikut. Pigem kirjeldati, et vanas majas tegid kasvatajad laste eest rohkem ära. Selline teguviis ei õpeta lastele tulevikuks iseseisvat majandamist ja vajalikke oskusi iseseisvalt elamisega.

2.3.4. Laste kognitiivne ja hariduslik heaolu

Haritud ja elus toimetulevad noored on jätkusuutliku riigi aluseks. Kognitiivne ja hariduslik heaolu ei saa olla tagatud, kui laps ei käi koolis ja ei ole võimeline iseseisvalt mõtlema. Seega küsiti laste käest kui tihti nad koolist puuduvad ja kellena nad näevad oma tulevikku.

Kolmel poisil on kooliskäimisega tõsiselt probleeme, kuid nende endi arvates selles probleemi ei nähta. Vastustest selgus, et ühel poisil on kokku üle 100 põhjuseta puudunud tunni. Ühte poissi ei lubata oma antisotsiaalse käitumise tõttu hetkel üldse kooli ja ühel poisil on seoses õppevõlgnevustega keelatud teostada praktikat, kus ta hetkel viibima peaks. Ülejäänud üheksal lapsel põhjuseta puudumisi ei esinenud, nad tõid oma vastustes välja puudumised, mis esinesid kas arsti visiitidele minekuga või haiguse tõttu.

„Eino ma ei teagi, päris palju. Mingi üle 100 kindlasti“. Miks? „Niisama, igavusest, tunnis ei olnud midagi teha“. (P15)

„Ää... ma ei oska öelda, praegu olen ma päris palju, sest mul on kooli keeld“. Miks? „Eino nagu ma sõitsin koridoris rattaga ringi ja panin häire tööle ja siis mind praegu kooli ei lubata“. (P13)

Koolist puudumise põhjused võivad olla erinevad. Esiteks võib lapsel esineda koolikaaslastega suhtlemisel probleeme või kiusamist, mistõttu ta ei soovi kooli minna. Teiseks võib lapsele olla õppekoormus liiga raske, mis tekitab olukorra kus ta ei tule enam koolitöödega toime. Kolmandaks põhjuseks võib olla kodune keskkond. Kui asenduskodu keskkond on negatiivne võib laps sealt saadud negatiivsed emotsioonid välja elada just koolis teiste peal, mis viib konflikti olukordadeni kus kooli enam ei lubata.

Kui palju lapsed üldse oma tulevikule mõtlevad või kelleks tahavad saada, töid peremajas elavad tüdrukud välja neljal korral juuksuri ametikoha. Lisaks soovisid tüdrukud saada veel kokaks, asenduskodu kasvatajaks, floristiks ja Elsaks. Sellised ametikohad nõuavad palju loovat mõtlemist ja võimet inimestega suhelda. Soovist saada asenduskodu kasvatajaks tõi laps välja järgmise põhjenduse.

„Lastekodu kasvatajaks! Ma olen seda ise nagu kogenud ja siis ma saan nagu inimesi aidata ja suunata nagu. Ma tean mida nad tunnevad ju! Ja siis ma ei karjuks nii palju, kui ma karjuks nii palju siis ma paneksin ennast nagu sellesse rolli ja ma teaksin, et see on ebamugav!“. (T14)

Taaskord tuleb lapse vastusest välja kasvataja ebameeldiv käitumine laste suhtes. Mõeldes oma tulevikule ja soovitud ametikohale, ei pea laps enne tundma negatiivset käitumist, teadmaks kuidas kindlasti ise kunagi käituda ei taheta.

Poisid soovisid ennast tulevikus näha automehhaanikuna, politseinikuna, IT-spetsialistina ja üks poiss pole oma tulevikule veel mõelnud. Puudulik haridus mõjutab oluliselt tuleviku elukvaliteeti, võib tekkida raskusi majandusliku toimetulekuga ning sotsialiseerumisega. Et olla majanduslikult kindlustatud on oluliseks faktoriks hea haridus ja töökoha olemasolu.

2.3.5. Laste majanduslik heaolu

Majanduslik olukord on lapse heaolu tagamisel oluline. Kui laps peab ülesse kasvama kehvades elamistingimustes ja ilma vanema kindla sissetulekuta, kus kulud ületavad tulu, ei saa rääkida lapse positiivsest heaolust. Asenduskodus kasvava lapse majanduslik olukord on mõneti teine. Asenduskodus on kasvataja alati olemas, elamistingimused on seadusega reguleeritud ning elamiseks vajaminev raha on riigi poolt kindlustatud. Kuid siiski ei ole sellised tingimused alati laste heaolu arvestades piisavad. Seetõttu ongi alustatud suurte institutsioonide ümberehitamist väiksemateks peremajadeks, et tõsta laste elamistingimuste kvaliteeti ja vältimaks eluasemes ülerahvastatust. Majanduslikku heaolu saab peamiselt mõõta sissetulekute ja elamistingimuste järgi.

Autor palus lastel meelde tuletada mitmekesi nad vanas majas ühes rühmas ja toas elasid. Päris täpselt lapsed oma rühmades laste arvu ei mäletanud, põhiliselt öeldi, et lapsi oli palju, kuid keskmiseks pakuti kaheksa kuni üksteist last. Selline arv lapsi, olenemata maja suuruselt on esiteks ühe kasvataja hooldada palju ja teiseks ka rühma koosseisu jaoks palju. Kuigi eelmine kasvukeskkond oli elamispinnalt suur, siis intervjuude vahel vaadeldes lapsi, toimus peremaja igapäevaelu ja tegemised põhiliselt ühisruumis ehk elutoas. Arvatavasti oli see nii ka vanas majas. Loomulikult ei viibi alati kõik lapsed elutoas korraga, kuid õhtuste telekavaatamiste ajal võib nii paljude laste vahel tekkida konflikte.

Oma endisi toakaaslasi ja nende arvu mäletasid lapsed päris hästi. Endises kasvukeskkonnas elati üldjuhul kahestes või kolmest tubades. Intervjuusid kuulates jäi aga kõlama paljude laste vastustest rühmade vahel kolimised. Antud asenduskodus oli kuni peremaja valmimiseni vanuseline rühmade süsteem mis tähendab, et teatud vanusesse jõudes kolitakse ka vastavasse rühma. Selline rühmade vaheline liikumine ei ole õige isegi kui kolitakse majasiseselt. Ka rühmades kujunevad välja omad reeglid, kindlad kasvatajad, sõbrad ja toakaaslased kellega ollakse harjunud. Kui laps saadetakse oma harjunud keskkonnast uude rühma, peab ta oma kohanemisvõime taaskord proovile panema. Keskkonna pidev vahetus ei ole soosi kuidagi lapse arengut, turvatunde teket ega emotsionaalset lähedust kasvatajatega.

„Vanas majas ma olin (...) esimeses rühmas olin ma kolme lapsega, teises rühmas olin ma kahe lapsega ühes toas ja kolmandas rühmas olin ma ühe lapsega“ (T13.2).

Lisaks soovib töö autor välja tuua ühe intervjuueeritud tüdruku drastilise vastuse.

„Toas elasin ma ühe tüdrukuga, kes ennast lõikus, kes tuli täis peaga koju, kelle pärast oli mul nagu hirm või kartus. Ma ei julgenud temaga ühes toas olla /.../.“ (T17)

Asenduskodu peaks olema koht, mis on lapse jaoks turvaline!

Peremaja mõlema pere lapsed teadsid praegust peredes elavate laste arvu hästi, ühes peres elab seitse last ja teises kaheksa. Mõlemas peres on laste jaoks ehitatud kolm kahekohalist tuba ja kaks ühe lapse jaoks. Praeguse tubade korraldusega tundusid lapsed rahulolevat. Ühe tüdruku vastusest võis välja lugeda, et soov oleks saada endale toanaaber.

Tänapäeva ühiskonnas on peale heade elamistingimuste noorte jaoks olulised ka asjad mida omada ja taskuraha. Küsimusele mis asjad võiksid laste toas veel olla tuli peamiseks vastusteks arvuti ja telekas. Nutiajastul on mõistetav, et lapsed soovivad tihedamalt veeta aega internetis, kuid laps võiks oma puhkeaega pigem veeta sõprade seltskonnas või oma hobidega tegeledes. Peremajas on elutoas üks arvuti, mille kasutamise graafik on reguleeritud ja üks televiisor, mis tundub piisav. Peale teleka ja televiisori, sooviksid lapsed oma tuppa veel suuremat voodit, suuremat riidekappi, puldiautot, Elsat ja lemmikloomi. Lemmiklooma olemasolu ja tema eest hoolitsemine aitaks kindlasti kaasa vastutustunde tekkele.

Majanduslikku heaolu uuriv viimane küsimus on seotud laste taskurahaga, millele see kulutatakse ja kas sellest piisab. Üldjuhul on laste kuu taskuraha kümme eurot ja lapsed seda piisavaks ei pea. Vastustest ilmnes, et seda summat reguleerivad peremaja kasvatajad vastavalt positiivsetele või negatiivsetele saavutustele. Üks laps sai eelmine kuu viis eurot taskuraha, kuna oli halvasti käitunud. Lisaks tõid peremajas elavad tüdrukud veel välja, et antud summa eest tuleb neil osta ka isiklikud hügieenitarbed.

„Iga kuu saan ma 10 eurot, see läheb nende tarvilike, šampoon-palsam, nuustikud ja sellised asjad, no minu jaoks on sega liiga vähe. No ma ei saa ju selle raha eest osta

endale šampoone ja neid kui ka kõneaega, ma tahaks ju iga kuu 5 eurot kõneaega ka aga šampoon-palsam ja magusa jaoks ja ei jätku ju!“. (T13.1)

Laste vastustest võib järeldada, et summa mida võiks kulutada vastavalt soovile ei ole piisav. Samas kui raha jääbki üle, siis põhiliselt kulutatakse see maiustuste, krõpsude, kõneaaja ja karastusjookide ostmiseks. Kuna taskuraha summa on väike saadavad osade laste sugulased neile igakuiselt raha juurde. Majanduslik heaolu on heaolu arvestamisel üks põhilisemaid komponente. Kuigi laste elamistingimused on oluliselt paranenud, näevad nad siiski oma tubades vajadust midagi lisada ning peavad taskuraha suurust ebapiisavaks.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Laste subjektiivset heaolu on võimalik mõõta Thorntoni heaolumudeli (2001, lk 9) viie dimensiooni abil, millest lähtuti ka küsimustiku koostamisel. Järgnevalt toob lõputöö autor välja tema jaoks uurimusest välja tulnud olulisemad aspektid millele tehakse omapoolsed järeldused ja ettepanekud.

Füüsilist heaolu saab kirjeldada mitmete erinevate tervisenäitajate alusel nagu kaal, kasv, haigused, välimus jne. Kuigi füüsiline heaolu kuulub pigem mikrotasandi objektiivsete näitajate hulka on füüsilist heaolu võimalik siiski kirjeldada ka subjektiivselt s.t lapse enda arvamusest lähtuvalt. (Reinomägi & Sinisaar, 2014, lk 42) Lapse füüsilist heaolu uurides selgus, et lapsed on ise oma välimuse ja tervisega rahul, mis on heaolu arvestamisel positiivne tulemus. Samas keelatud ainete tarvitamise tulemused olid pigem negatiivsed. Keelatud aineid oli peremajas elanud lastest proovinud kokku kuus, mis moodustab poole seal elavatest lastest. Just alkohol, tubakas ja narkootikumid on ained mis otseselt kahjustavad tervist, tekitavad sõltuvust ja mõjutavad elukvaliteeti tervikuna negatiivselt. Kuna lapsed keelatud ainete negatiivsest mõjust organismile ei taju, on oluline, et kasvatajad annaksid siinkohal lastele nõu, vajadusel tutvustaksid lastele täiendavaid infomaterjale ja püstitaksid kindlad reeglid.

Töö teooria osas käsitletud Thornton'i lapse heaolumudel (2001, lk 9) toob lapse psühholoogilise ja emotsionaalse heaolu dimensiooni all välja näitajad, mida tuleks

lapse heaolu kirjeldamisel kindlasti arvestada: õnnelikkus, rahulolu, rõõm, kiindumussuhted, kohanemisvõime, mured, hirmud, enda väärtustamine jne.

Kuna heaolumudel käsitleb ka rahulolu ja kohanemisvõimet paluti lastel võrrelda vana kasvukeskkonda uuega. Tulemustest selgus, et peremajas tunnevad lapsed ennast kodusemalt, elu on peresarnasem ja vaiksem. Vanas kasvukeskkonnas tõid lapsed peamisteks negatiivseteks kriteeriumiteks välja lärma- ja hääliseks mida tekitasid puudega lapsed. Eesti asenduskoduteenuse alapeatükis toodi välja, et viimastel kümnenditel on tegeletud erilastekodude likvideerimisega ja moodustatud on uued segatüüpi asenduskodud. Kuigi segatüüpi asenduskodud on moodustatud põhimõttega integreerida ka puudega lapsed ühiskonda on antud asenduskodus olnud see tavalastele negatiivne kogemus.

Psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu on tagatud kui laps tunneb ennast õnnelikult, turvalises ja usalduslikus suhtes oma hooldajaga. Asenduskoduteenusel paikneva lapse jaoks on tema lähimaks usaldusisikuks kasvataja. Kiindumusteooria alapeatüki kohaselt on lapse jaoks turvaline seotussuhe kellegi olulisega arenguliselt väga tähtsal kohal. Johnson, Browne ja Hamilton-Giachritsis (2006, lk 35) on aga arvamisel, et isegi näiliselt heas institutsioonis on lastel väiksem võimalus kogeda kiindumussuhteid, mida saab tulemustega seoses kinnitada.

Nimelt selgus uurimistulemustest, et lastel on tõsine probleem oma kasvatajate usaldamisega. Peamisteks põhjusteks tõid lapsed välja usalduse rikkumise ja kasvatajate poolse pideva ärrituvuse. Laps ei saa kiinduda inimesse kes on pidevalt kuri, ärritub kergesti ja karjub laste peale. Lapsed soovivad oma kasvatajat pigem näha sõbraliku, usaldava ja hoolivana. On mõistetav, et kasvatajatel ja lastel on erinevad iseloomud, mis alati kokku ei sobi ja teatud olukorrad võivad tekitada konflikte, kuid sellistes olukordades peaks just kasvataja olema see, kes säilitab rahu ja on eeskujuks. Kuna laps on oma perekonnast eraldatud, on lapsel eriti raske taastada turvalised kiindumussuhted ja kui selleks ei saa olla kasvataja, on lapse edaspidine areng ja tuleviku suhted ohus. Ka kiindumusteooria alapeatükk kinnitab, et lapse kasvukeskkonnas, kus puuduvad lähedased suhted mõjutab negatiivselt lapse minapilti ning tulevaseid suhteid tervikuna. Seoses lastelt saadud vastustele, teeb autor ettepaneku asutuse juhatajale asutuse siseseks supervisiooniks või kasvatajate täiendkoolitusteks. Samuti ei aita

kiindumuslike suhete loomisele kaasa kasvatajate graafikualune töö. Kui üks kasvataja oleks tööl mõned päevad järjest, suudaksid lapsed temaga harjuda ja ka usaldada.

Emotsionaalse ja psühholoogilise heaolu kirjeldamisel mängib olulist rolli laste õiguste ja arvamuse arvesse võtmine, mis on reguleeritud ka ÜRO laste õiguste konventsiooniga. ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt on lapsel õigus avaldada arvamust kõikides teda ennast puudutavates otsustes, tõstes esikohale lapse huvid (Lapse õiguste..., 1991). Lastest selgus, et võimalus igapäevastest otsustest kaasa rääkida neil on. Otsustusvõimalus ja arvamuse avaldamine loob lapsele võimaluse olla samasugune väärtuslik ühiskonnaliige nagu täiskasvanud.

Heaolu kirjeldamine põhineb positiivsetel ja negatiivsetel emotsioonidel millegi või kellegi suhtes. Küsitlusest selgus, et lastele valmistab kõige rohkem rõõmu võimalus suhelda oma vanematega ja sõprade olemasolu. Oma sugulastega suhtlemise võimalus on lapse emotsionaalses heaolus oluline komponent, laps teab kust ta pärineb ja tal on täiskasvanuks saades võimalus nende juurde tagasi pöörduda. Ka asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 64) kinnitab, et laste heaolu arvestamisel on oluline, et asenduskoduteenusel olevatel lastel säiliks kontakt oma pere ja sõpradega.

Suurimate muredena tõid lapsed välja omavahelise kiusamise, taaskord kasvatajate suhtumise ja asenduskodus elamise. Viis last väitsid, et mured nendel üldse puuduvad, mis on valimi koguarvu arvestades väga hea.

Uurides laste sotsiaalset heaolu tuli välja, et omavahelised suhted on lastel peremajas halvad või ei suhelda omavahel üldse. Üksikud lapsed pidasid seda heaks. Lapsed peavad mitmekesi igapäevaselt koos elama ning seetõttu on oluline, et peres oleks rahulik õhkkond. Sotsiaalne laps saab ka elus paremini hakkama ja ei pea tundma üksildustunnet. Et parandada laste omavahelist suhtlust pakub autor kasvatajatele välja, leida lastele õhtusel ajal mänge või tegevusi mida nad saaksid koos teha. Samuti on võimalus lastel oma igapäevased kohustused teha mitte üksi vaid koos paarilisega, et lapsed õpiksid üksteisega arvestama ja veedaksid oma aega rohkem koos.

Sotsiaalsete suhete loomisel on oluline ka vastutustunde teke kohustuste ees. Oma igapäevastes kohustustes tõid lapsed välja õppimise, toa korrashoiu, abistamise söögi tegemisel, graafiku alusel rühma koristamise ja veel teisigi kohustusi. Autorile meeldis kõige enam kolme lapse vastused, kes peavad vahepeal kasvataja poes käigu ajal väiksemaid lapsi hoidma. Teiste järelt vaatamine kasvatab lastes vastutustunnet ja hoolivust. Lapsed on oma kohustustega harjunud ja vastustest ei jäänud kordagi kõlama, et tehakse neid vastumeelselt. Võrreldes vana kasvukeskkonnaga selgus, et vanas majas lastel kohutused praktiliselt puudusid, kuna kasvatajad tegid nende eest põhiliselt kõik ise ära, mida ei pea autor üldse õigeks. Igapäevased kohustused aitavad lastel varakult õppida toime tulema ka tulevikus iseseisvasse ellu astumisel.

Thornton (2001, lk 9) kirjeldab kognitiivse ja haridusliku heaolu all last, kes käib koolis, omandab teadmisi ja on võimeline vastu võtma iseseisvalt otsuseid. Kognitiivse ja haridusliku heaolu küsimustega selgus, et asenduskodus on kolmel lapsel tõsisemaid probleeme koolikohustuste täitmisega. Hea haridus on kvaliteetse elu alus, kui laps ei omanda haridust täiskasvanuikka jõudes, võib hilisemas elus tekkida raskusi töö leidmisel ja enda eluga alustamisel. Kuna lapsed ise koolist puudumistes probleemi ei näe on siinkohal ettepanekuid teha raske. Võimalusel võiks kasvataja rohkem aidata antud lapsi õppimisel, võimalusel võiks asutus palgata abiõpetaja ning suhelda kooliga lihtsustatud õppevormi võimalustest.

Paludes lastel mõelda oma tulevikule oskasid peaaegu kõik välja tuua kelleks nad tahavad saada, kõigest üks laps ei ole oma tulevikule veel mõelnud. Ka laste heaolu käsitlemise ja mõõtmise alapeatükk toob välja, et heaolu mõiste (UNICEF, 2009, lk 11) ei hõlma endas üksnes laste heaolu siin ja praegu vaid ka heaolu tulevikus. Kui lastel on oma tulevikust kindel nägemus, peaksid kasvatajad kindlasti neid selles toetama ja ergutama edaspidiste õpingute jätkamiseks.

Majanduslikku heaolu saab kirjeldada sissetulekute ja eluaseme kaudu. Uurimuses selgus, et vanas kasvukeskkonnas elasid liialt palju lapsi ühes rühmas koos ja esines rühmade vahelist liikumist. Selline olukord ei aita kaasa kuidagi turvaliste suhete loomisele ja turvatunde tekkele. Peremajas on lapsed pere ja oma toa suurusega rahul. Kirjeldamaks oma majanduslikku heaolu, selgus tulemustest, et enamus lapsi sooviks oma tuppa veel televiisorit, arvutit, lemmiklooma ja teisigi asju.

Majandusliku heaolu all töid lapsed negatiivse tulemusena välja ebapiisava taskuraha suuruse, mida tuleb vajadusel kasutada isiklike hügieenitarvete ostmiseks. Kuus saadav taskuraha suurus ei võimalda autori arvates kulutada raha sellele, mida laps tegelikult tahab. Siinkohal oleks võimalus läbirääkida juhatajaga või laste eeskoostjatega laste taskuraha suurendamiseks ja kui selleks võimalust ei leita ehk oleks võimalik juhatajal läbirääkida kohaliku omavalitsusega pakkumaks lastele suveks või koolivaheaegadeks vastavalt seadusele lihtsustatud tööd. Juhul kui laps seda soovib.

Kokkuvõtteks võib öelda, et töös esitatud uurimisküsimus sai vastuse. Peremajas elavate laste hinnang oma heaolule on väga erinev. Erinevate heaolu dimensiooni näitajatega olid lapsed eriarvamustel, osad lapsed pidasid ühte näitajat heaks, samas teine laps pidas seda negatiivseks. Lastest ilmes siiski tõsiasi, et rohkem tuleks tähelepanu pöörata kasvatajate ja laste omavahelistele suhetele. Peremajade ehitamisega on Eesti riik teinud suure sammu edasi, kuid autor on arvamisel, et nn. ilusas majas elamine ei tee üksi last veel õnnelikuks. Asenduskodus kasvava lapse õnn peaks eeskätt koosnema usalduslikest ja hoolivatest kasvatajatest, headest sõprussuhetest ning hubasest ja armsast kodust. Tulemustest lähtuvalt teeb autor järgmised ettepanekud Sotsiaalministeeriumile:

1. Muuta kohustuslikuks peremajades perevanema süsteem, et tagada kasvatajate ja laste vahelised kiindumussuhted.
2. Pakkuda asenduskodus töötavatele kasvatajatele rohkem riigieelarvest rahastatavaid täiendkoolitusi ning muuta koolitused teenuseosutajale kohustuslikuks.
3. Lisaks asenduskodude elamistingimuste parandamisele pöörata rohkem tähelepanu ka laste emotsionaalse heaolu paranemisele.

KOKKUVÕTE

Lapse parimaks kasvukeskkonnaks on tema perekond. Kui lapse normaalseid kasvutingimusi ei ole võimalik perekonnas tagada, peab riik selleks sekkuma. Eesti riik pakub perekonnast eraldatud lastele välja nelja erinevat asendushoolduse varianti, kuid antud töös keskendutakse ainult asenduskoduteenusel olevatele lastele, kuna peaaegu pooled perest eraldatud lapsed paigutatakse just sellele teenusele.

Asenduskoduteenus on aja jooksul palju muutunud. Tekkinud on arusaam, et suurtes institutsioonides elamine ei mõju lapse arengule hästi ja seetõttu on hakanud ehitama lastele väiksemaid peremaju. Peremajade ehitamisega soovitakse tagada lastele rohkem peresarnaseid elamistingimusi ja lähedasemaid suhteid kasvatajatega. Seoses uute peremajade ehitamisega oli lõputöö eesmärgiks uurida Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste heaolu. Antud asenduskodul valmis 2015. aasta lõpus uus peremaja.

Uurimustöö teoreetiliseks aluseks oli lapse õiguste ja heaolu käsitlused ning kiindumusteooria olulisus lapse arengus. Teooriat täiendavate alapeatükkidena toodi välja ka ülevaade asendushooldusest Euroopas ja asenduskoduteenusel Eestis.

Uurimustöö empiirilise osa aluseks oli kvalitatiivne uurimismeetod ning andmed koguti läbi poolstruktureeritud intervjuu. Leidmaks vastust uurimisküsimusele kasutas autor uurimuse läbiviimiseks Arland Thortoni lapse heaolukäsitluse mudelit. Uurimuse valimi moodustasid 12 Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavat last vanuses 5-18 eluaastat. Uurimuse kaudu püüti välja selgitada kuidas hindavad Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavad lapsed isa oma heaolu?

Uurimistulemuste analüüsist selgus, et peamiselt on peremajas elavate laste hinnang erinevatele heaolu dimensioonidele erinev. Lapsed kirjeldavad peremajas elamist kui peresarnasemat, rahulikumat ja kodusemat paika, mida peremajade ehitamisega ka

soovitakse saavutada. Vana kasvukeskkonda kirjeldasid lapsed kui lärmakat ülerahvastatud paika kus lapsi lihtsalt hooldati.

Samas selgus, et emotsionaalsel tasandil on lastel suhted kasvatajatega keerulised. Kasvatajaid ei suudeta usaldada ja nende käitumist kirjeldati kui pidevalt ärritunut. Toetudes teooriale mõjutab selline kasvatajate käitumine laste heaolu negatiivselt ja kasvatajate ning laste vahel ei ole võimalik arendada kiindumuslikke suhteid, mis mõjutab laste heaolu ka edaspidi negatiivselt. Lapsed peavad hea kasvataja kirjeldamisel olulisteks omadusteks siiski sõbralikkust, lahkust, abivalmidust, ausust. Lisaks selgus tulemustest veel tegureid mis mõjutavad laste heaolu negatiivselt. Nimelt on osadel lastel probleeme keelatud ainete tarvitamisega, koolikohustuste täitmisega, omavahelistes suhetes ning taskuraha suuruses. Siinkohal on oluline roll lapse heaolu parandamisel kasvatajatel ja asenduskodu juhatajal.

Tulemustest selgus veel, et lapsed peavad positiivseks võimalust suhelda oma vanematega mis mängib olulist rolli lapse identiteedi moodustamisel. Samuti oli positiivne tulemus, et lapsed hindavad enda füüsilist heaolu heaks, on välja mõelnud kelleks nad tahavad tulevikus saada ning väljaspool peremaja on tagatud nende sotsiaalsed suhted.

Uurimisküsimus sai läbiviidud uuringuga vastuse ning tuginedes uurimistulemustele ja teooriale saab väita, et antud lõputöö eesmärk sai täidetud. Laste heaolu uurides oli nii positiivseid kui negatiivseid tulemusi. Tulemustest lähtuvalt on siiski vaja tähelepanu pöörata veel mitmete heaolu dimensioonide parandamisele. Lapse heaolu on tagatud üksnes läbi lapse positiivsete emotsioonide ja tunnete.

Võttes arvesse laste endi arvamused ja mõtted asenduskodus elamisest, oleks töö sobilikuks infoallikaks Valga Lastekodu Kurepesa peremaja kasvatajatele. Kuna lapsed kasvatajaid ei usalda usub autor, et peremaja kasvatajad ei ole omavaheliste suhete probleemi tõsidusest teadlikud. Autor on valmis isiklikult asutuse töötajatele töö tulemusi tutvustama. Teoreetilise osa ja tulemustega tutvudes muudavad loodetavasti kasvatajad oma kasvatusviise ja suhtumist laste suhtes positiivsemateks ja lapsekesksemaks, seda kõike laste heaolu nimel.

VIIDATUD ALLIKAD

- Andrjuškova, J. (2016). *Asenduskodus kasvavate noorte väärtused ja hinnang oma heaolule*. (Bakalaureusetöö). Loetud aadressil <http://www.etera.ee/zoom/28758/view?page=1&p=separate&view=0,236,2481,1171>
- Ben-Arieh, A. (2008). The Child Indicators Movement: Past, Present and Future. *Child Indicators Research*, 1, 3–16. doi: 10.1007/s12187-007-9003-1
- Bílý, J., & Horváthová, Z. (2015). Substitute family care in the selected Member States on the European Union. *Czech Journal of Social Sciences Business and Economics*, 4(4), 31–39.
- Butterworth, G., & Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Dodge, R., Daly, A., Huyton, J., & Sanders, L. (2012). The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 222–235. doi:10.5502/ijw.v2i3.4
- Eurochild. (2010). *National surveys on children in alternative care. Executive summary*. Retrieved from http://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/06_Children_in_Alternative_Care/Eurochild/FINAL_EXEC_SUMMARY.pdf
- Euroopa Nõukogu. (2015). *Laste õiguste tagamine*. Loetud aadressil <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000016806a4537>
- Hannus, A. (2016). *Multiprobleemsed pered ja nende laste lapsepõlvriskide avaldumine täiskasvanueas*. (Bakalaureusetöö). Loetud aadressil <http://www.etera.ee/zoom/28882/view?page=1&p=separate&view=0,0,2481,3508>
- Hansson, J., & Oscarsson, C. (2006). *Õnnelikud lapsed*. Tallinn: Varrak.
- Hope and Homes for Children UK and Eurochild. (2015). *Opening doors for Europe's Children: Mapping institutional and residential care for children in Greece. Executive Summary*. Retrieved from

- http://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/06_Children_in_Alternative_Care/Eurochild/Opening_Doors_-_Institutionalised_children_Greece.pdf
- Jans, V. (2016). *Child at risk. The most vulnerable children: who they are and why they are at risk*. Retrieved from <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/dcdbf23b-76ee-4c03-95a8-474a77f39024/Child-at-Risk-Report-2016-ECOM-FINAL.pdf>
- Johnson, R., Browne, K., & Hamilton-Giachritsis, C. (2006). Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma, Violence, & Abuse*, 7(1), 34–60. doi:10.1177/1524838005283696
- Kaldaru, H., Kaasa, A., & Tamm, K. (2009). Elutase ja elukvaliteet heaolu mõõdikutena Euroopa riikide näitel. *Eesti majanduspoliitilised väitlused, XVII*, 33–37. Loetud aadressil http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2009/2009_kroonika.pdf
- Keltikangas-Järvinen, L. (2013). *Väikelapse sotsiaalsus*. Tallinn: Koolibri.
- Kõrreveski, K. (2011). Heaolu ja elukvaliteedi mõõtmisest OECD näitajate põhjal. *Eesti Statistika Kvartalkiri*, 4, 28–44. Loetud aadressil http://www.stat.ee/valjaanne-2011_eesti-statistika-kvartalikiri-4-11
- Laane, K. (2012). Sissevaade asenduskodus kasvanud laste koolikogemusse. *Sotsiaaltöö*, 5, 24–25.
- Lapse õiguste konventsioon. (1991). *Riigi Teataja II*, 16, 56. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Main, G. (2014). Child poverty and children's subjective well-being. *Child Indicators Research*, 7(3), 451–472. doi:10.1007/s12187-014-9237-7
- Minkkinen, J. (2013). The structural model of child well-being. *Child Indicators Research*, 6(3), 547–558. doi:10.1007/s12187-013-9178-6
- Mäekivi, M. (2016). *Asenduskodu võimalused lapse arengu toetamisel ühe asenduskodu näitel*. (Bakalaureusetöö). Loetud aadressil <http://www.etera.ee/zoom/28895/view?page=1&p=separate&view=0,590,2481,1760>
- OECD. (2013). *How's Life? 2013: Measuring well-being*. OECD Publishing. doi:10.1787/9789264201392-en
- OECD. (2016). *How's Life in Estonia?*. Retrieved from

- <http://www.oecd.org/estonia/Better-Life-Initiative-country-note-Estonia.pdf>
- Oopkaup, A. (2013). Saateks. *Laste heaolu* (lk 3), Statistikaamet. Loetud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Laste_headolu_sisu-1.pdf
- Osila, L., Turk, P., Piirits, M., Biin, H., Masso, M., & Anniste, K. (2016). *Asendushoolduselt elluastuvate noorte uuring*. Loetud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/Asendushoolduselt-elluastuvad-noored-lopparuanne.pdf>
- Poopuu, T. (2014). Uus lastekaitse seadus ootab rakendamist. *Sotsiaaltöö*, 6, 14–18.
- Rass, S., Valvas, T., & Visnapuu-Bernadt, P. (2012). Vanemlike oskuste diagnostika hindamisvahendite esmane analüüs. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/vanemlike_oskuste_diagnostika_hindamisvahendite_esmane_analuus.pdf
- Reinomägi, A., & Sinisaar, H. (2014). On aeg vaadata laste heaolu laiemalt. *Sotsiaaltöö*, 3, 42–46.
- Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., & Kutsar, D. (2013). Sissejuhatus: lapse õigused ja heaolu. *Laste heaolu* (lk 7–12). Loetud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Laste_headolu_sisu-1.pdf
- Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Laes, T.-L., Krusell, S., Kutsar, D., ... Abel-Ollo, K. (2014). *Lapse heaolu mõõtmise käsitus*. Loetud aadressil <https://www.stat.ee/dokumendid/75444>
- Riisalo, S., & Nikonov, E. (2013). Lapse parimast huvist lähtumise kohustus uue lastekaitse seaduse eelnõus. *Sotsiaaltöö*, 6, 20–22.
- Sarv, M. (2013). Kohaliku omavalitsuse ja asenduskoduteenuse osutaja roll asenduskodus elava lapse õiguste tagamisel. *Sotsiaaltöö*, 3, 14–18.
- SOS Lasteküla Eesti Ühing. (2013). *ÜRO laste asendushoolduse juhiste rakendamine Eestis. Kokkuvõte ja soovitus*. Loetud aadressil https://www.sos-lastekyla.ee/wp-content/uploads/2014/03/--RO-Laste-asendushoolduse-juhiste-rakendamine-Eestis_2013_kokkuv--te-ja-soovitused.pdf
- Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>
- Sotsiaalministeerium. (2013). *Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs*. Loetud

- aadressil http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/ahk_alusanalyys_dets_2013.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2014). *Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf
- Stamm, J., & Spencer, P. (2011). *Sünnist saati nutikaks*. Tallinn: ERSEN.
- The St. Petersburg – USA Orphanage Research Team. (2008). Theoretical, empirical, and practical rationale. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 73(3), 1–15. doi:10.1111/j.1540-5834.2008.00483.x.
- The United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Retrieved from <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>
- Thornton, A. (Ed.). (2001). *The Well-being of Children and Families*. USA: The University of Michigan Press. Retrieved from https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=LABu88D9TE0C&oi=fnd&pg=PR9&dq=thornton+child+well+being&ots=_QghVO9e75&sig=Ef9YXkBlw9Tad8w-1Ndpeer1JRk&redir_esc=y#v=onepage&q=thornton%20child%20well%20being&f=false
- Turk, P. (2011). *Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks*. Loetud aadressil http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2011_Asenduskodu_noored.pdf
- UNICEF. (2009). *Innocenti Social Monitor. Child well-being at a crossroads: evolving challenges in Central and Eastern Europe and the commonwealth of independent states*. Retrieved from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ism_2009.pdf
- UNICEF. (2010). *At home or in a home? Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia*. Retrieved from https://www.unicef.org/ceecis/At_home_or_in_a_home_report.pdf
- UNICEF. (2012). *Children under the age of three in formal care in Eastern Europe and Central Asia*. Retrieved from https://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Report_Children_Under_3_FINAL.pdf
- Õiguskantsler. (2012). *Kontrollkäik Valga lastekodusse Kurepesa*. Loetud aadressil http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_valga_lastekodu_kurepesa.pdf

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.
Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

LISAD

Lisa 1. Intervjuuküsimustik

Sissejuhatus:

Vanus:

1. Kui kaua Sa oled asenduskodus elanud ja kui vanalt Sa siia sattusid?

Füüsiline heaolu:

1. Kirjelda palun mulle oma tervist ja välimust? Mida Sa enda juures muudaksid?
2. Oled Sa kunagi proovinud aineid, mis ei ole lastele lubatud (alkohol, tubakas, narkootikum) Kui jah, siis miks Sa seda tegid?

Psühholoogiline ja emotsionaalne heaolu:

1. Kirjelda palun kuidas oled harjunud uue peremajaga, mis sulle siin meeldib, mis mitte?
2. Kui võrrelda peremaja ja vana maja, siis mis on muutunud? Räägi.
3. Milline peaks Sinu arvates olema üks hea kasvataja, kirjelda?
4. Kirjelda palun mille poolest erineb Sinu usalduskasvataja teistest kasvatajatest?
5. Millest tunned kasvatajaga suhtlemisel puudust, mida võiks kasvataja Sinu arvates paremini teha või millele tähelepanu pöörata?
6. Millistes igapäeva otsustes küsivad kasvatajad ka Sinu arvamust?
7. Milliste otsuste langetamisel tahaksid Sina kaasa rääkida?
8. Mis valmistab Sulle elus kõige rohkem rõõmu ja mis muret?

Sotsiaalne heaolu:

1. Kirjelda palun oma läbisaamist teiste peremajas elavate lastega?
2. Jutusta palun mulle oma sõpradest väljaspool peremaja (palju Sul neid on, kuidas läbi saate, tihti kohtute jne)?
3. Kirjelda oma igapäevaseid kohustusi peremajas elades? Olid sul need ka vanas majas elades?

Kognitiivne ja hariduslik heaolu:

1. Kui tihti oled sa viimase kuu aja jooksul koolist puudunud, miks?
2. Mõeldes oma tulevikule, kelleks sa tahad saada, miks?

Majanduslik heaolu:

1. Mitmekesi Sa vanas majas teistega ühes rühmas ja toas elasid?
2. Mitmekesi elad Sa praegu peremajas ühes peres ja toas?
3. Nimeta mulle mõni asi mis võiks sinu toas veel olla?
4. Kui palju saad Sa kuus taskuraha, on see piisav ja millele raha kulutad?

SUMMARY

CHILDREN'S WELL-BEING WHO LIVE IN VALGA ORPHANAGE KUREPESA FAMILY HOUSE

Kadri Liivarand

Europe nowadays is moving in a direction where every child, its needs, rights and well-being is considered to be the most important future resource irrespective of if a child grows up with its biological family or not. Substitute home service and the children that live there are being given more attention over the past few years. There has been made a decision in Europe that living in big institutions has a negative effect on children's development and European countries have to move on family based forms.

Valga Orphanage Kurepesa that offers substitute home service completed by the 2nd of October 2015 using European Regional Development Fund and Estonia-Switzerland cooperation program a double family house for 12–16 children. The family house turned one year old in autumn 2016 so it is a good time to make a welfare survey to bring out fresh opinion and thoughts of living in a new house. The purpose of this thesis is to find out about the welfare of the children who live in Valga Orphanage Kurepesa family house. Based on the purpose of the thesis a research question is being asked: What is the children's welfare rating who live in Valga Orphanage Kurepesa family house?

The theoretical part of the author's thesis gives a review of the influential factors of the children that use substitute home service. Children who don't have parental care lose a person who is responsible of the child's interests, security and development until turning grown up. Child's environment where he/she grows up is changed so the teachers and substitute home's goal is to provide rights and welfare, safety and satisfaction. You have to remind that it includes the child himself/herself, the environment and people who surround the child. Casas (2011) says that to describe

child's welfare it is important a subjective starting point – to investigate life quality and welfare you have to use child's own ratings, premises and expectations (viidatud Adrjuškova, 2016, lk 14 vahendusel). Many authors deal child's welfare differently and certain dimensions so the indicators haven't been set, the author of this thesis has chosen Arland Thorton's welfare treatment to conduct the survey. Thornton (2001, lk 9) brings out five dimensions: physical welfare, psychological and emotional welfare, social welfare, cognitive and educational and economic welfare.

The author used a qualitative research method and a half structured interview to conduct the thesis. Half structured interview gives an opportunity to ask flexible questions, give explanations and clarify if necessary (Õunapuu, 2014, lk 171–172) what is important when interviewing sample is children. The premeditated sample were Valga Orphanage Kurepesa 12 children out of 15 at the age of 5–18 years old. The interviews were done in two days: 20.03.2017 and 26.03.2017. The longest interview was 21 minutes and the shortest 7 minutes. Interviews with the children were recorded with the interviewers mobile phone, respondents were coded and the answers were transcribed for further analyse.

The main results and suggestions from the thesis are following:

Studying children's physical welfare it were found out that the children are happy with their appearance and health what is considering welfare is a positive result. Using prohibited goods had more negative results. Prohibited goods had tried six kids out of all of the children who lived in the family house what is half of the children who live there. Alcohol, tobacco and drugs are substances that harm your health, give addiction and influence your life as a whole negative. The children don't understand the negative effects on your health and so it is important for the teachers to give advice, introduce extra materials and hypothesize certain rules.

Doing research on psychological and emotional welfare the author found out that in family homes the children feel more like at home, life is more like a family and quieter. Research results showed that children have problems with trusting their teachers. The main reasons the children gave were breaking their trust and big irritability on teachers side. The children want to see their teacher more friendly, trustworthy and caring. Using

answers that the children gave the author of this thesis made a suggestion to do an inner supervision or refresher training for the teachers.

To describe emotional and psychological welfare it plays an important role in considering children`s rights what is regulated in Convention of the Rights of the Child. The children said that they have the opportunity to speak in everyday decisions. The opportunity to decide and give an opinion gives a child a decision to be a full member of the society like grown ups. Describing welfare is based on positive and negative emotions towards somebody or something. It came out that the most pleasurable for the child is an opportunity to communicate with your parents and to have friends. The biggest problems that were brought out were bullying, attitude of the teachers and living in substitute homes. Five children said that they don`t have any problems.

Researching children`s social welfare it came out that the relationships between the children in the family house are bad or they don`t communicate at all. Only single children thought it was good. To describe friends outside the family house the children were very positive. Most of the friends are schoolmates who they meet at school and spend a lot of time also outside school. To fix the relationships between the children in the family house the author of the thesis offers to the teachers to make up games or activities for the evening time to do together. There is always an opportunity for the children to do everyday obligations not alone but in pairs so that the children would know how to consider with each other and spend more time together.

The questions that included cognitive and educational welfare came out that in the family house three children have problems with compulsory school attendance. One boy has got more than 100 missed lessons. One boy is not allowed at school at the moment because of his antisocial behaviour and one boy isn`t allowed to do his practice because of learning arrears. The teacher should help the children more with studying, if possible should hire assistant teacher and communicate with the school about a possibility of a simplified form of study.

To describe economic welfare you can use income and the place where you live. In the family home the children are happy with their family and room size. The negative aspect under economic welfare the children said that the amount of pocket money is not

enough and what is mainly used to buy toiletry. The amount of the pocket money that the children get in a month is not big enough that the child can buy what he/she really wants. There is an opportunity to speak with the head of the family house or children`s tutors to increase the amount of the pocket money and if it isn`t possible to speak with the local municipality to offer the children simplified work for the summer or school breaks.

Using the results of this thesis the author makes the following suggestions to the Social Ministry:

1. To make obligatory parental system in family homes to provide relationships of affection between the teachers and children.
2. To offer the teachers who work in substitute homes more state budget funded trainings and make them obligatory for the service provider.
3. In addition to improving the living conditions in substitute homes we also have to improve emotional welfare of the children.

As a summary the author can say that the research question got answered. There were both positive and negative results researching children`s welfare. Using the results of the research we need to improve many welfare dimensions. The child`s welfare is ensured only through positive emotions and feelings.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Liivarand,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Valga Lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste heaolu“, mille juhendaja on Anu Aunapuu,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 15.05.2017.